

R I I G I K O G U

5. istungjärk Protokoll nr. 107 (17).

1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaanne komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 3. Seadus põllutöoministeriumi maamõõdu ja hindamise walitsuse koosseisu ja palgamäärade kohta — rahaasjanduse komisjoni esitis I lugemisel. Wastu wõetud. — 4. Postijamade seadus — omawalitsuse komisjoni ettepanek — I lugemisel. Wastu wõetud. — 5. Riigi 1922 a. eelarwe — II lugemisel. Wastu wõetud rahaministeriumi ja kaubandus-tööstusministeriumi eelarwed. — 6. Teadaanne järgmise koosoleku aja ja päewakorra kohta.

Riigikogu koosolek 31. märtsil 1922 a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 77 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**, wahepeal abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse lauas: tööstus-kaubandus-
teedeminister **K. Ipsberg**, hiljem ilmuwad
kohtuminister **J. Reichman**, töö- ja hoo-
lekandeminister **Chr. Kaarna**.

Koosolek algab kell 5.15 min. p. l.

1. Päewakorra Juhataja K. Wir-
wastuwõtmine. ma: Awan Riigikogu
koosoleku. Päewakord
on Riigikogu liigetele kätte antud. Mingi-
suguseid ettepanekuid päewakorra kohta
ei ole tehtud, siis loen ma, et päewakord
nii wastu on wõetud, nagu ta paljunda-
tult Riigikogu liigetele on kätte antud.

Enne kui päewakorra juurde minna,
loeb sekretäär ette, missugused seadus-
eelnõud Riigikogu komisjonidesse on
antud. Sõna on sekretääril.

2. Teadaanne kom- Abisekretäär
misjonidesse antud **J. Bergman**
seaduseelnõude
kohta. (loeb): 1. Seaduseel-
nõu Eesti, Soome,
Läti ja Poola wahel

tehtud poliitilise lepingu kinnitamise kohta
— wälisasjade komisjoni. 2. Seadus-
eelnõu ehitusmaterjaali andmise kohta
sõjaskannatanutele sõjategewuse piirkon-
nas — maa- ja rahaasjanduse komis-
joni. 3. Seaduseelnõu rahwuswahelise te-
legraafi konwentsiooniga ühinemise kohta
— wälisasjade komisjoni.

Juhataja **K. Wirma:** Riigikogu
läheb esimese päewakorra-punkti juurde.

3. Seadus põllu-
töoministeriumi
maamõõdu ja
hindamise walit-
suse koosseisu ja
palgamäärade
kohta — I luge-
misel.

Rahaasjanduse
komisjoni aru-
andja **Chr. Arro:**
Käesolewa seadusega
on Wabariigi Walitsus
esitanud Riigikogule
kinnitamiseks põllutöö-
ministeriumi maa-
mõõdu ja hindamise

walitsuse koosseisu muudatused ja palga-
määrad. Põllutöoministerium on sunni-
tud maamõõtjate hulka märksa suurenda-
dama ja seda on esile kutsunud Riigikogu
enamuse nõudmine, et maareform peaks
wõimalikult kiires korras teostatud saama.
Makswas seaduses on ette nähtud 104
ametnikku, kuid, nagu seletuskirjast pais-
tab, ei suuda seegi wõrdlemisi suur
ametnikkude arw maakorralduse tööd lõ-
pule wiia enne kui umbes 10 aasta jook-
sul. Mis puutub hindamise osakonna
ametnikkudesse, siis ei ole siin mitte ette-
nähtud ametnikka, kes peaks üldist maa-
hindamist toimetama, waid, nagu kom-
misjonis selgus, on need hindajad, kes töö-
tawad nende maa-alade põllul, kus üldse
mingisugust hindamist ei ole weel olnud
ega maahindamist siiamaani tehtud, näi-
tuseks Saaremaal, kus sel alal kõige roh-
kem on teha, osalt ka Põhja-Eestis. Raha-
asjanduse komisjon, ettepanud seadus-
eelnõu läbi waadates, leidis, et siin mi-
dagi wõimalik muuta ei ole, ja otsustas
teda Riigikogule esitada. Komisjoni
nimel teen ma ettepaneku seaduseelnõu
I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma:** Panen aru-
andja ettepaneku hääletamisele. (Hää-
letatakse.) Wastu ei olda. Sellega
on see seaduseelnõu I luge-
misel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-
punkti juurde.

4. Postijaamade seadus — I lugemisel.

Oma walitsuse komisjoni aruandja **O. Jürgfeldt:** Teatawasti lõpetasid postijaamad oma tegewuse 1917 a. peale tsaariwalitsuse lõppu ja okkupatsiooni aja tulekul. Maakondade walitsused pidasid neid sel ajal ülewal.

Postijaamade puudusel oldi sunnitud riigi- ja omawalitsuse ametnikkudele hädakorral liikumist küüdi korrast wõimaldama. On teada, missuguste suurte raskustega oli niisugune liikumine ühendatud nüühasti küüdi andjatel, kui ka küüdi tarwitajatel, mispärast sel korral riigi keskwalitsus sunnitud oli riigi-ametnikka hobustega warustama ja hobuseid riigi kulul ülewal pidama. See rahuldab ainult üksikuid ametnikka, sest paljud ametnikud jäid sest wälja, nii kui kohtuuriija, maksuinspektor ja paljud teised. Wiimased olid sunnitud ikkagi küüdikorda tarwitama. Pealegi läks riigiarwel hobustepidamine riigikassale wõrdlemisi palju maksma ja wiimasel, just möödaläinud aastal likwideeriti paljud hobused. Wahepeal tehti maakonnawalitsustele ülesandeks postijaamasid awada, missugune kohustus ka mitmel pool täideti. Et aga postijaamade ülewalpidamine maakonnawalitsustele raskusi tegi, kui mitte ei tahetud postisõidu takse kõrgele kruwida lasta, siis jätsid mitmed maakonnad postijaamad awamata ehk awasid neid õige wäiksel arwul. Wabariigi Walitsus on selle seaduseelnõu kokkuseadmisel sellele seisukohale asunud, et maakonnawalitsused wähemalt oludega kokkukõlas ja rohkem otstarbekohaselt postijaamade ülewalpidamist walitsuse toetusel toimetada wõiksid. Seda tõsiasja silmas pidades, seaduses, mis kohustab maakonnawalitsusi postijaamasid ülewal pidama, on kaks põhimõtet üles seatud: 1) maakonnawalitsuste peale pannakse kohustus postijaamasid awada ja ülewal pidada ja 2) postijaamale kindlustatakse tarwiline toetus maaga riigimaa tagawarast ja hoonetega. Nagu tähendatud, oli ka endistel aegadel postijaamade ülewalpidamine maakonnawalitsuse kohuseks, ja tõsiselt peab seda ka tunnistama, et omawalitsustel wiimaste korrashoidmine ja ülewalpidamine kergem läbi wiia on, kui keskwalitsusel. Postijaamade ülewalpidamine maakonnawalitsuste poolt ilma riiklise toetuseta wiiks aga omawalitsused raskemasse

seisukorda, kui nad praegu on. Waewalt wõiks rutulist käimapanemist wiimaste poolt oodata. Toetussumme aga rahastada ei oleks, esiteks, otstarbekohane ja, teiseks, koormaks ta riigikassast. Otstarbekohasem on aga tarwilise maaga warustamine, kui ka hoonete andmine, mis ka selles seaduseelnõus on ette nähtud. Omawalitsuse komisjon waatas selle asja läbi, ja tarwilisi parandusi tehes, mis härradele Riigikogu liigetele kätte on saadetud, leidis tema wastuwõetawa olewat, mispärast omawalitsuse komisjoni nimel esinen ettepanekuga, et seda seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud seda seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Riigi 1922 a. eelarwe — II lugemisel. Wastu wõetud rahaministeeriumi ja kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwed.

Wiimasel koosolekul jäi rahaministeeriumi eelarwe pooleli, sellepärast, et seda komisjoni anti teatawate paranduste tegemiseks. Sõna on aruandjal nende paranduste ettekandmiseks.

Eelarwe-komisjoni aruandja **J. Laidoner:** Paranduste kohta kandsin mina juba eile ette. Need parandused on wälja kutsutud sellega, et rahaministeeriumi etaad selle aja jooksul on muudetud, kui eelarwe komisjonis arutamisel oli. Walitsus esitas selle kohta lisaeelarwe, kus kogusummas 10.422.000 marka lisakrediiti nõuti. Eile ei saanud ma mitte parandust teha, sellepärast et see lisaeelarwe ei olnud täpipealt kalkuleeritud sellekohastes komisjonides. Täna sai see lisaeelarwe rahaasjanduse komisjonis ja rahaministeeriumi eelarwe alamkomisjonis läbi arutatud ja kalkuleeritud. Nüüd on minul komisjoni nimel au järgmist ette kanda:

Peatükk IV. Otsekoheste maksude peawalitsus, A. Keskasutus, § 1. Palgad tuleks suurendada 84.200 marga wõrra ja seega saaks § 1 3.347.000 mrk. § 3. Toetus ja arstiabi tuleks suurendada 4.700 marga wõrra ja terve see paragrahw oleks siis 149.700 mrk. Kokku peatükk IV. A. oleks

siis 7.072.200 mrk. Järgmine oleks peatükk IV. B. Maksuametid, § 1. Palgad tuleks suurendada 1.021.800 marga võrra, nii et see paragrahw teeks 12.789.200 mrk. § 3. Toetus ja arstiabi tuleks suurendada 68.000 mrk. võrra ja terve paragrahw teeks seega 568.000 marka. Kokku peatükk IV. B. tuleks suurendada 1.089.800 marga võrra ja teeks seega välja 15.228.200 marka.

Kokku peatükk IV. tuleks suurendada 1.178.700 marga võrra ja teeks seega välja 22.300.400 marka.

Peatükk V. Aktsiisi peawalitsus. A. Keskasutus. § 1. Palgad tuleks suurendada 294.100 marga võrra ja terve see paragrahw oleks seega 2.505.100 marka. Kokku peatükk V. A. tuleks suurendada 294.100 marga võrra ja teeks seega välja 362.604.100 marka. Kokku peatükk V. tuleks suurendada 294.100 marga võrra ja teeks välja 392.156.900 marka.

Peatükk VI. Tolli peawalitsus. A. Keskasutus. § 1. Palgad tuleks suurendada 316.600 marga võrra ja terve see paragrahw teeks seega 1.222.200 marka. § 3. Toetus- ja arstiabi tuleks suurendada 8.800 marga võrra ja teeks seega 45.800 marka. Kokku peatükk VI. A. tuleks suurendada 325.400 marga võrra ja teeks seega 1.433.900 marka välja.

Järgmine oleks VI. B. Tolliametid. § 1. Palgad tuleks suurendada 5.767.600 marga võrra ja paragrahw teeks seega välja 25.916.000 marka. § 3. Toetus- ja arstiabi tuleks suurendada 151.800 marga võrra ja terve paragrahw oleks seega 751.800 marka.

Kokku peatükk VI. B. tuleks suurendada 5.919.400 marga võrra ja teeks seega 34.446.500 marka.

Kokku peatükk VI. tuleks seega suurendada 6.244.800 marga võrra ja teeks välja 35.880.400 marka.

Siis oleks kokku rahaministeeriumi eelarwe 494.372.700 marka.

Nagu ma juba tähendasin, oli lisaeelarwe Wabariigi Walitsuse poolt esitatud lisakrediidi nõudmisega — 10.422.000 mrk. Tänapäevane komisjon seda läbi arutades vähendas teda 2.988.500 marga võrra. Seega oleks rahaministeeriumi eelarwe niisugune, nagu mina seda siin ette kandsin. Rahaministeeriumi eelarwe alamkomisjoni nimel teen ettepaneku seda parandust vastu võtta, põhjendades sellega, et sellekohane seadus on juba Riigikogu poolt vastu võetud.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Rahaministeeriumi eelarwe puhul oleks minul huwi mõne asja kohta teateid saada. Wabariigi Walitsus on väga kokkuhoidlik olnud nende seletuste andmisega ja nüüd oleks ainuke võimalus seda eelarwe arutamise puhul teha. Ma sooviksin heameelega teada saada, missugused kawatsused rahaministeeriumil eriti Genua konverentsi kohta on. Ajakirjandust lugedes näeme meie, et praegu Riias nende asjade üle nõu peetakse, mis Genuas kõne alla tulewad. Oleks huwitaw teada saada, missuguste kawatsuste ja plaanidega meie walitsus Genuas mõtleb esineda. Nõnda siis oleks minu arwates väga soowitaw, kui rahaministeeriumi esitaja meile Genua konverentsi asjus ligemaid teateid annaks, siis saaks meie ka oma arwamisi awaldada. Edasi oleks soowitaw, et ka kaubalepingute kohta seletust antaks. Soome lepingu kawa on kätte saadud, kuid ses asjas läbirääkimisi ei ole olnud. Siis wüimaks oleks weel huwitaw teada saada, missugustel põhjustel rahaministeerium kaubandus-tööstusministeeriumiga selle kuu algul jahutolli kõrgendas.

Juhataja **K. Wirma**: Aruandja lõpusõna ei tarwita. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. Sellega on rahaministeeriumi eelarwe vastu wõetud ja Riigikogu läheb järgmise eelarwe-osa arutamise juurde, see on — kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe.

Eelarwe-komisjoni aruandja **J. Annusson**: Eelarwe-komisjon paneb ette vastu wõtta kaubandus-tööstusministeeriumi korralikka wäljaminekuid järgmiselt:

KAUBANDUS-TÖÖSTUSMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1.	Palgad	777.600.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	25.000.—
§ 9.	Esituskulud	200.000.—

Kokku peatükk I. 1.002.600.—

Peatükk II.

A. Keskasutus.

§ 1.	Palgad	5.203.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	350.000.—

§ 3.	Toetus ja arstiabi	301.800.—
§ 4.	Kantselei kulud	540.000.—
§ 5.	Trükitööd	85.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	1.302.900.—
§ 7.	Liikuw wara	228.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	260.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	35.000.—
§ 12.	Kohtukulud	250.000.—
§ 22.	Õpereiside toimepa- nemine wäljamaale	150.000.—
§ 28. p. 1.	Kodumaa tehnilise kirjanduse toetami- seks	25.000.—
§ 28. p. 2.	Kodumaa tööstuse näituse toetamiseks	400.000.—
§ 33.	Looduswarade uuri- mine	4.000.000.—
	Kokku peatükk II. A.	13.131.100.—

B. Riigi—kesklaboratoorium.

§ 1.	Palgad	889.200.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	10.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	46.800.—
§ 4.	Kantselei kulud	11.500.—
§ 6.	Majanduslised kulud	105.000.—
§ 7.	Liikuw wara	490.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	5.000.—
§ 19.	Tehnilised kulud	151.000.—
	Kokku peatükk II. B.	1.709.500.—

D. Kaalude, mõõtude ja proowi-
koda.

§ 1.	Palgad	727.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	215.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	38.300.—
§ 4.	Kantselei kulud	24.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	39.100.—
§ 7.	Liikuw wara	69.500.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	2.000.—
§ 19.	Tehnilised kulud	31.000.—
	Kokku peatükk II. D.	1.146.300.—

E. Patendi amet.

§ 1.	Palgad	312.500.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	10.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	16.500.—
§ 4.	Kantselei kulud	45.000.—
§ 5.	Trükitööd	5.000.—
§ 7.	Liikuw wara	60.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	5.000.—
	Kokku peatükk II. E.	454.000.—
	Kokku peatükk II.	16.440.900.—

Peatükk III.

Mereasjanduse peawalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1.	Palgad	1.180.300.—
------	--------	-------------

§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	80.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	60.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	170.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	4.200.—
§ 7.	Liikuw wara	30.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	10.000.—
§ 12.	Kohtukulud	400.000.—
	Kokku peatükk III. A.	1.934.500.—

B. Administratiiv osakond
ja sadamad.

§ 1:	Palgad:	
	a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	6.558.700.—
	b) laewakomandole	6.720.600.—

§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	120.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	592.900.—
§ 4.	Kantselei kulud	369.000.—
§ 5.	Trükitööd	350.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	3.194.000.—
§ 7.	Liikuw wara	138.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	20.000.—
§ 16.	Küte	23.000.000.—
§ 18.	Weokulud	118.000.—
§ 20. p. 1.	Laewade juhusli- sed kulud	25.000.—
§ 20. p. 2.	Laewade remont	4.870.000.—
	Kokku peatükk III. B.	46.076.200.—

D. Uppunud waranduste
päästeosakond.

§ 1.	Palgad	68.700.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	3.500.—
§ 4.	Kantselei kulud	4.000.—
	Kokku peatükk III. D.	76.200.—

B. Lootside, tuletornide ja
meremärkide osakond.

§ 1.	Palgad:	
	a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	8.107.800.—
	b) laewakomandole	7.603.100.—
	d) päewatöölistele	2.100.000.—

§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	350.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	934.900.—
§ 4.	Kantselei kulud	530.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	525.000.—
§ 16.	Küte	9.000.000.—
§ 19.	Tehnilised kulud	200.000.—
§ 20. p. 1.	Kaartid ja instru- mendid	700.000.—

§ 20. p. 2. Parandus	6.025.000.—
§ 21. Mere- ja liinimärgid	<u>2 000.000.—</u>
Kokku peatükk III. E.	38.075.800.—

F. Traalerite osakond.

§ 1. Palgad:	
a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	869.600.—
b) laewakomandole	9.000.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	200.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	362.000.—
§ 4. Kantselei kulud	112.000.—
§ 7. Liikuw wara	5.000.—
§ 16. Küte	5.800.000.—
§ 18. Weokulud	250.000.—
§ 20. p. 1. Laewadele abiandmine õnnetuste puhul	25.000.—
§ 20. p. 2. Laewade remont	2.500.000.—
§ 20. p. 3. Miini ja traali warustus	<u>1.000.000.—</u>
Kokku peatükk III. F.	20.123.600.—

G. Keskladu.

§ 1. Palgad:	
a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	624.600.—
b) töölistele	574.300.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	80.500.—
§ 4. Kantselei kulud	180.000.—
§ 16. Materjaalid	27.120.000.—
§ 18. Weokulud	<u>350.000.—</u>
Kokku peatükk III. G.	<u>28.929.400.—</u>
Kokku peatükk III.	135.215.700.—

Peatükk IV.

Mereasjanduse peawalitsuse ehitusosakond.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad:	
a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	3.298.700.—
b) laewa meeskonnadele	10.000.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	150.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	400.000.—
§ 4. Kantselei kulud	170.000.—
§ 5. Trükitööd	75.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	460.000.—

§ 7. Liikuw wara	20.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	10.000.—
§ 15. p. 1. Sadamate ja sadama ehituste jaoks parandus	3.000.000.—
§ 15. p. 2. Tuletornide ja päästejaamade jaoks parandus	2.100.000.—
§ 16. Küte	11.305.000.—
§ 18. Weo- ja ladukulud	380.000.—
§ 20. p. 1. Laewade ülewalpidamise tarbeained	3.800.000.—
§ 20. p. 2. Laewade jooksew parandus	<u>3.350.000.—</u>
Kokku peatükk IV. A.	38.518.700.—

B. Töökojad.

§ 1. Palgad:	
a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	896.200.—
b) töölistele	2.000.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	15.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	150.000.—
§ 4. Kantselei kulud	30.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	480.300.—
§ 7. Liikuw wara	15.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	17.600.—
§ 15. Inwentaari ja masinate parandamine ja korrashoidmine	100.000.—
§ 16. Tarbe materjaalid tööstuse jaoks	1.200.000.—
§ 19. Elektri energia tööstuse jaoks	<u>330.000.—</u>
Kokku peatükk IV. B.	<u>5.234.100.—</u>
Kokku peatükk IV.	43.752.800.—

Peatükk V.

Riigiwaranduste osakond.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad:	
a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	417.900.—
b) töölistele	198.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	9.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	40.000.—
§ 4. Kantselei kulud	73.500.—
§ 6. Majanduslised kulud	3.200.—
§ 10. Ettenägemata kulud	242.200.—
§ 18. Weokulud	<u>25.300.—</u>
Kokku peatükk V. A.	1.009.100.—

B. Kohtade peal.

§ 1. Palgad	85.600.—
3. Toetus ja arstiabi	4.500.—
4. Kantselei kulud	10.800.—
6. Majanduslised kulud	13.300.—
§ 10. Ettenägemata kulud	1.200.—
Kokku peatükk V. B.	115.300.—
Kokku peatükk V.	1.124.400.—

Peatükk VI.

Toitusministeriumi likwideerimise komisjon.

§ 1. Palgad	901.900.—
2. Päewa- ja sõidurahad	30.000.—
3. Toetus ja arstiabi	40.100.—
4. Kantselei kulud	49.000.—
6. Majanduslised kulud	118.300.—
§ 10. Ettenägemata kulud	10 000.—
§ 12. Juriidiline abi	54.000.—
Kokku peatükk VI.	1.203.300.—
Kokku kaubandus-töös- tusministerium	198.739.700.—

A. Hint (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Muidugi on paljudele teada need asjaolud, mille kohta tahtsin tähelpanu juhtida. Iseäranis on see teada härra kaubandus-tööstusministrile. Mitu korda on ministrihärrat ära tüüdanud see saarte ja mannermaa ühenduse asi. Asjalugu seisab selles, et enne sõda pidas saarte wahel ühendust „General Surowtsew'i“ nimeline jäälohkuja. Olgugi küll, et Wenemaal palju asjatundmatuid kõrgemaid intelligent ohwitsere ja inseneere oli, ja just suurem hulk, kuid siiski juhtus ka nende seas neid olema, kelle kohta võib ütelda, et ta väga „talantliwõi barin“ on; ja see „General Surowtsew'i“, jäälohkuja projekteerija inseneer on küllalt asjatundja olnud. Ta oli kohaselt projekti sellele laewale teinud wõi wälja mõelnud ja see laew oli ka täiesti ots-
tarbekohane wõi ajakohane, nii et ta peale eksploateerimise kulude weel kuulu järele sissetulekuid tõi. Kuid sõda tuli peale ja tõmbas sellest kriipsu läbi ja saarlaste pea ühenduspidaaja sattus Wirtsu alla randa. Enne olid ühenduspidajad Riia seltside laewad ja pärast hakkas Ida-Aasia selts konkureerima. Kuid kõik oli oma äri mõte ja muidugi teada inimeste peale ei pandud rõhku. Kui uue seltsi laewad wälja tulid, siis alandasid nad pileti hindu kunni 50 kopikani. Ennemalt

maksis reis Kuressaarest Tallinna 2 rubla, kuid uus laewaselts alandas hinda kunni 50 kopikani ja konkureeris sel teel ära Riia seltsi laewa, et pärast wõimalik oli pileti hindu kunni 5 rublani tõsta.

Siis näeme, missuguste ideedega enne sõda kapitalistid tormasid inimeste peale, et neid omale söödaks tarwitada.

Härrad Riigikogu liikmed, ma pean juhtima teie tähelpanu selle peale, et teie seas on palju neid, kes olid ennem Asutawa Kogu liikmed ja üldse olid Riigikogu liikmed sel ajal, kus ma elasin kodus maal inimeste seas, sellepärast tean väga hästi, missugused arwamised olid rahwal walitsuse kohta ja missugune tendents olemas oli ja on Riigikogu liigete kohta. (Naer.) Peawiga on see, et Wabariigi Walitsus on väga wähe tähelpanu juhtinud loowa töö peale. Inimestel on väga wähe tööd, kuid paljud asjad on lohakil. Paljud inimesed on ilma tööta, kuid väga palju tööd on lohakil ja tegemata. Wabariigi Walitsus ei astu mingisuguseid samme ja ei hakka mitte aru saama, et inimesed loowat tööd juurde saaks. Tallinna tulles sain teada, et see laew on Wirtsust siia toodud. Ma kuulasin järele, kus ta on, ja sain teada, et ta sadamatehastes seisab. Waatasin laewa järele. Selle mehanism on walmis ja on sadamatehastele 782.750 marka 81 penni maksuma läinud. Mehanism oli sel ajal warju all. Teras propellerid on kaks tükki olemas, katel on hea, kuid roostetab lageda taewa all juba ligi kaks aastat. Kes asjatundjad inimesed on, need ütlewad, et aurukatel niimoodi lageda taewa all seista ei wõi. Südrorid ehk dömogarnie trubõ saawad enne läbi katsutud nende pidawuse jõu suhtes, wiiakse siis warju alla ja hoitakse selles korras, et nad mitte rikki ei läheks. Kui nüüd aurukatel lageda taewa all roostetab, siis läheb ta mõistagi rikki ja teda ei saa enam tarwitada seks otstarbeks, milleks ta tehtud on. Aurukatel ei ole mitte üks odaw asi, et teda wõiks rikki minna lasta. Wõib olla, oleks tarwis olnud umbes paarsada marka ehk mõned lauatiigid aurukatlale peale wisata, et ta kaitstud oleks olnud. Korpus tarwitab osalt uusi plaate, puudub ruder, ülemine scharniir, wundament on korras, relingid on osalt tarwis remonteerida, puuduwad weel ankrud jne., kuid neid on Wabariigi Walitsusel olemas. Kõiki järele waadates wõtsin sadamatehastest dokumentaalsed teated. Sadamatehaste walitsus teatas, et laewa võib täiesti korda

seada, mis 1.535.769 marka maksma läheks. Siin on teatel allkirjad: sadamatehaste tehniline direktor ja prokurist. Kui Wabariigi Walitsuse ja ka osa härrade Riigikogu liigete arwamist kuulda, siis ütlevad nemad, et meil on laewu küllalt olemas ja mistarwis veel ühte wana laewa remonteerida. Waadake, asjalugu on niisugune, et meretehnika ja mereasjandus tarwitab just ajakohast ja otsarbekohast laewa. Ei ole ju wõimalik mingisuguse sõelaewaga wõid wedada. Nagu teada olid omal ajal wõilaewad, mis wõid wedasid ja lihalaewad, mis liha wedasid jne. Et meil sellekohast laewa olemas ei ole, mida saarte wahele käima wõiks panna, nii et puudujääki ei tekiks, siis tuleb „General Surowtsew“ remonteerida. Puudujäägi peaks maakonnawalitsus kandma, kuid maakonnal ei ole raha. Läänud aastal pandi saarte wahele käima „Isabella“ nimeline laew. See sai ainult ühe reisi teha ja läks siis rikki, nii et ühendus ligi kuuks ajaks katkes. Nii on minu arusaamist mööda wäga tarwilik „General Surowtsew“ remonteerida ja ta jälle uuesti käima panna. Kui härrad soowiwad uut laewa osta, siis läheks see kõige vähemalt 10.000.000 marka maksma. Kas on see aga riigi kasude kaitsmine ja riigi waranduse kokkuhoidmine, kui niiwiisi talitatakse. Ma tean, et meil on härrad niisugused, kes tahawad wäga palju osta, aga igakord ei ole sünnis seda teha. On soowi awaldatud, et Saaremaa maakonnawalitsus peaks laewa ise remonteerima. Maakonnawalitsuste esimehed olid hiljuti Tallinnas koos, et suurte puudujääkide katmise küsimust arutada. Kas niisugusel korral wõib veel laewa remonteerimist korda saata, kui raha ei ole. Meie teame, et kooliõpetajad imewad suufemalt jaolt käppa, sest et nad mitmel kuul palka ei ole saanud. Igatahes on see torkaw ütetus: „Wõtke, tehke!“ Kuidas seda siis ometi tehakse, sest ei ole kapitaal. Nüüd ma palun austatud Riigikogu liigetelt wabandust, et ma siin ühe Kuressaare linnawalitsuse kirja ette loen, mis wäga laewaühenduse asjaga seotud on. „Möödaläänud ja eelmisel suwel rõhus Saaremaad ja eriti Kuressaare linna korraliku laewaühenduse puudus. Kuressaare linna looduslikud tingimised määravad teda supeluslinnaks ja selleks peab tema ka wälja arenema. Ei saa aga ka tulewaks suweks paremat laewaühendust, kui see kahel eelmisel suwel olnud, siis halwab see Kuressaare

supeluselu ja paneb ta nii mitmeks aastaks kiratsema. Supeluslinna suwine publikum seisab koos kõige pealt haigetest, kes siin oma terwist parandawad, siis suurlinna elanikkudest ja muudest. Kuna meil Eestis suurlinnadena esinewad Tallinn ehk ka Tartu ja wahepeal endised supeluskohtad Tallinna ümbruses korraldati ning Haapsalu töötab esimese järgu lõbustuskohtaks kujuneda, jääb Kuressaarele üle peajasjalikult haigeid mahutada, kellele arstid mudawannidega rawitsemise korraldanud.

Et nendel tingimistel Kuressaar supeluswõõrastest tühjaks ei jääks, on linnawalitsus, meie välisesituse kaastegewusel, Kuressaare supeluskohta tutwustanud Soomes, Rootsis, ja Lätimaal — Riias.

Minewal suwel suwitasid Kuressaares mitmed wäljamaalased, kõige rohkem Soomest, ja Soome konsul Helsingist, härra Westerinen, käis Kuressaares, et siinsete supelusoludega isikliselt tutwuneda. Kõik need wõõrad juhtisid juba siis linnawalitsuse tähelpanu wiletsa laewaühenduse peale, mis sõitu Kuressaarde wõimatuseni raskendab. Näituseks, Soome sõjaministri abi, kes „Ingermaniga“ Kuressaarde sõitis, tähendas, et ta nii wiletsa laewaga kunagi ei ole sõitnud.“

See saarlaste bronenossets „Ingerman“ on veel wõrdlemisi üks ilusamatest ja toredamatest laewadest.

„Kui linnawalitsus käesolewal aastal meie saatkonda Soomes palus Kuressaart soowitada, siis wastati seal, et wäljamaalaste sõitmiseks Kuressaarde tuleb kõige pealt luua ajakohane laewaühendus.“

See on iseenesest ilus mõte, aga mis tähendab korralik laewaühendus, kui seda ainult reklameeritakse ja tegelikult mitte ei ole.

„Koguni konsulaat oli omalt poolt läbi rääkinud Helsingi laewaühinguga „Nurminen“, kes nõus olnud esimesejärgu reisijate aurulaewa käima panema liinil Helsingi—Tallinn—Kuressaar—Riia.“

Mina isiklikult ei saa sellega nõus olla, sellepärast, et Balti meres ei ole sarnast mereseadust kunagi olnud, et mingisugune välisriik wõiks sisewetes kohalist ühendust pidada, reisijaid ja kaupa wedada. Kui tahetakse, näituseks Tallinna kaudu Hamburi kunni Belfastini, ehk läbi Plymouth'i New-Jorki minna, mis kauges sõidus lubatud on, aga mitte sisewetes.

(J. Piiskar (is.): Kas need linnad kaugel on?) Kui soovite, võite ise proovi teha. Teie, härra Piiskar, olete töötatööliste eest hoolitsemisega kunni tüütuseni esinenud. Ei teeks wiga, kui nüüd natukene reisima läheksite. (S e g a s e d w a h e l h ü ü d e d). „Iseäranis tähtis Kuressaare supeluskohale oleks otsekohene laewäihendus Riiga. Enne sõda tuli sealt õige suur protsent suwitajaid ja haigeid. Ka praegu on Riia arstid Kuressaare muda terwekstegewast mõjust kõige paremas arwamises ja nad saadaksid heameelega siia haigeid, kuid otsekohese ühenduse puudus keelab neid seda tegemast, sest ümberringi sõit Tallinna kaudu teeb reisi sedawõrd kulukaks ja haigetele füüsiliselt raskeks, et ükski riialane seda reisi ei usalda ette wõtta. Juba minewal aastal algas linnawalitsus kirjawahetust kaubandus-tööstusministeeriumiga ja laewasõiduametiga korraliku laewäihenduse asjus saarte ja mannermaa wahel, kuid senni ei ole selles parandust märgata. Laewasõiduamet teatas küll oma kohaliku agentuuri kaudu, et ta tulewal suwel paneb aurulaew „Ristna“ ühendust pidama, kuid pärastistest kuulustest ajalehtedes on näha, et „Ristna“ müügile määratud. Seega on segane tulewiku wäljawaade selles suhtes.“ Saarlased istuwad koha peal külmamiste waheagil, mis soowimata on, mu härrad. (N a e r.) Kuidas juba eelpool tähendatud, on Kuressaar silmapaistwal kohal oma terwismuda poolest. Seal arstitakse jookswa-, naha, ja konditiisikuse haigusi. Kuressaar on arstide poolt soowitatud koht, kus haiged terweks saawad. Härra Luiga teab sellest muidugi lähemalt kõneleda. — „Kuidas juba eelpool tähendatud, on ajanõuetele wastaw ja otsekohene laewäihendus wäljamaaga Kuressaarele eluküsimuseks. Sellepärast on ka linnawalitsus 27. weebr. s. a. kaubandus-tööstusministeeriumi palunud „Nurminen“ laewäihingule tema poolt kawatsetawat liini lubada, sest nagu näha, puudub laewasõidumetil wõimalus laewasõitu korraldada. Teatud supeluskoha tõus tõstab terwet ümbrust, nagu seda kuulsakssaanud wäljamaa supeluslinnade elust näha. Seesama nähtus korduks ka Saaremaal Kuressaare supeluskoha tõusu puhul ja sellepärast ei ole Kuressaare korraldamine mitte wäikese ringkonna erahuwi, waid palju laiemal ulatusel.“

Selles suhtes teeksin ettepaneku remonteerimise kulude jätkamiseks

1.535.769 marka Riigikogu poolt wastu wõtta komisjoni andmiseks.

Ma tahaksin weel austatud Riigikogu liikmete tähelpanu juhtida ühe wäga tähtsa asja peale, mis, nagu ma näen, kahe silma wahele on jäänud. See on mere tähtsus. Kuigi ma suur ajalooteadlane ei ole, — sest teie seas wõib leiduda paremaid ajalootundjaid, — kuid juhin teie tähelpanu roomlaste, gootlaste, hispaanlaste ja itaallaste peale, ja 1492 a. peale, kui Ameerika üles leiti. Kui wäikene Hollandi ilmakuulsaks sai, siis sündis see sellepärast, et ta tähelpanu mere peale juhitud oli. Hollandi oli riik, kus isegi metsa ei olnud, kuid kauples metsasaadustega ja tal oli Euroopas suur tähtsus, et ta mere kaudu kaubandust ajas. Peale selle wõsus Inglismaa, ja igauks teab, et seda talle wõimaldas meri. Muidugi teada, pole meil nii suurt edu loota, kuid igatahes peaks ka meie, kui suurriikide wahel olew wäike riik, iseäranis mereasjanduse peale oma tähelpanu juhtima.

Kõikides suurtes maailma linnades on olemas meremeeste-majad. Mina konstateerin, härrad Riigikogu liikmed, et meremeeste-maja läbi on parem tutvustada riiki maailmaga, kui seda on wõimalik teha wälissaatkondade läbi, sest wälissaatkonnas puudutakse kokku ainult intelligentsiga, kes reklameerimiseks wälja saadetud on, meremeeste-majas wõib aga kokku puutuda proletariaadiga. (J. Piiskar (is.): Teie peaks seda härra Piipile rääkima.)

Meil on nüüd olemas Tallinnas merekool, kuid sellel merekoolil ei ole õigeid ruume. Täna rääkisin mina merekooli juhataja härra Russow'iga, kes üks wäga lugupeetud mees on, ja kelle käte alt kõik praegused laewajuhid wälja on läinud. Tema rääkis, et nawigatsiooni õpetust takistawat wäga ruumide puudus.

Riias oli omal ajal meremeeste-maja ühes merekooliga. Nüüd ma olen kuulnud, et Tallinna tahetakse ka meremeeste-maja ehitada. Korjandusi on selleks juba toime pandud ja, muidugi teada, saab neid tulewikus weel toime pandud. Mina juhiks Wabariigi Walitsuse ja härrade Riigikogu liigete tähelpanu selle peale, et walitsus peaks kuidagi moodi, — mina isiklikult ei tea, kuidas see wõimalik oleks, — meremeeste-maja ehitamisele kaasa aitama, et ta saaks ajakohane, sadama ligidale, ja et teinasse oleks malutatud ka merekool.

Nüüd pean ma tähelpanu juhtima ühe kurwa nähtuse peale, s. o. laewaehitajate kurwa seisukorra peale. Omal ajal aitas riik laewaehitajaid, andis neile metsa jne. Meil Eesti kandis oli omal ajal ka niisuguseid seltsisid olemas, kes riigi poolt toetust said, sest ma nägin sadamas niisuguseid laewu, millel märgid peal olid, näituseks Keinaste laewadel, sest need laewad, mis riigi poolt antud metsast ehitatud said, märgiti ära. Kuid, mis meie nüüd Eestis näeme? Meil suuremalt jaolt töötatakse laewaehitajatele wastu. Wõetakse nende käest kõrget tulumaksu laewaehituse pealt ja takistatakse sellega meie mereasjandust. Wene riik, kes ometi tsaristline oli, aitas juba selles suhtes kaasa laewaehitajatele ja ka weel teises suhtes, näituseks, wabastati merekooli õpilased riigiteenistusest jne. Meil ei ole aga mitte kõige vähematki selle jaoks tehtud. Ja kui meie nii loiult mereasjanduse peale waatame, siis ei wõi meie mingisugust tulewikku weetele rajada.

Siis ma tahaks weel ühe asjaolu peale tähelpanu juhtida, see on — Tallinna kalasadam. Selleks otstarbeks tahaks ma teile kalaasjanduse kuukirjast ühe tüki ette lugeda, kui härrad Riigikogu liikmed seda soowiwad, ja kui teie sellega tuttawad ei ole. (Wahelhüüded: Ei soowi! Oleme juba tuttawad. — A. Weiler (töer.): Äрге Piiskari wiisil aega wiitma hakake.) Tallinna, kui pealinna, ja iseäranis weel kui Eesti kilulinna, kalasadam on väga wiltsas seisukorras, nagu teie seda isegi teate. See kalasadam peaks ometi õigesse seisukorda seatama, peaks temas ehitusi ette wõetama, nõnda et kaluritel oleks wõimalik kalu otsekohe tarwitajatele kätte muretseda, ilma wahelkauplejate abita.

Mina juhtisin tähelpanu mitmete suurte tööde peale, mis tarwis teha oleks. Kuid need tarwitawad ju kulusid ja rahwas on juba küllalt maksudega koormatud. Kuidas siis neid ehitusi korraldada ja ellu wiia? Siin on kogu selle eelarwe arutamise ajal küllalt tähelpanu juhitud mitmesuguste maksuwõtmise süsteemide peale. Siin on kõneldud jaanalinnumunast ja wõrreldud seda päewaroosinupuga. (Naer.) Minu tendents on, et tarwis üldse uhkuseasjad ja maiusasjad sedawõrd kalli maksu alla panna, et eelarwet katta, iseäranis wiin, nii et meil mitte salawiinapõletamist ette ei tuleks. (Naer.) Härrad Riigikogu liikmed, see pole mitte

naeruasi. (Uus naeruhoo.) Meie rahwas on väga suurel määral maksudega koormatud. Mina tulen ise rahwa seast, ja tean, mis seal räägitakse. Ei ole wõimalik enam rahwale ei otsekoheleid ega ka kaudseid maksusid peale panna, ei pea, kõrwade ega juuste raha. Kuid on tarwis midagi wälja mõtelda, et need inimesed, kes tahawad maiad olla, et need peaks ka rohkem maksma. Mina awaldan soowi ja juhin Wabariigi Walitsuse tähelpanu selle peale, et luksusmaksu alla pannaks kõik uhkuseasjad ja wiin ka poole kallimaks, sellepärast et see majandusliselt kasulik oleks ka seltskonnale. Kui, näituseks, keegi joodik naise õmblusmasina ära müüb, siis jätkub talle seda raha terve nädala jooksul joomiseks ja ta wiidab palju rohkem aega praeguse hinna juures, aga kui ta selle raha paari päewaga otsa saab, siis kui wiin kallim on, siis magab ta enese rutem wälja ja hakkab jälle tööle. (Naer.)

A. Jürgenstein (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina ei taha mitte üldse kaubandus-tööstusministeeriumist kõneleda, sest et see mulle wõõras on, aga ma tahaksin kõneleda meie põlewkiwitööstusest, mis mind alati on huwitanud.

Riigi walitsemise üks peanõuetest on, et kõik ministeeriumid ja ametkonnad oma wahel ilma hõõrumisteta töötawad. Wastasel korral läheb riigimasina käik rikki, ei tööta hästi. Ja kannataja sealjuures on riik.

See on wana tõde ja meil ei tarwitseks seda korrata, kui mitte meie wäikeses riigiwalitsemise aparaadis seda hõõrumist ülearuselt ei oleks. Wäga palju kahju on see hõõrumine meile teedeministeeriumis teinud, mille mingisugune riigitarkus praeguste suuremate erakondade kokkuleppel ilma iseseiswa ministrita jättis ja tema tööstus- ja kaubandusministeeriumi sappa sidus. Missugust janti see peatajäänud ministeerium kütteinete asjus siis tegi, sellest wäikene ülewaatus ametlikude andmete järele.

Tõnissoni ministeeriumi ajal 1920 a. mõteldi tõsiselt selle peale, meie metsade laastamise ärahoidmiseks põlewkiwi raudteede wedurite kütmiseks suuremal määral tarwitusele wõtta. Walitsus edendas asja täie hooga. Juunikuul 1920 a. tehti suurem proowisõit walitsuse liigete kaasasolekul, mis hästi korda läks. Raud-

teel loodi eriteadlaste komisjon — põlewkiwi osakond, kes katseid tegi, asja ligemalt uuris ja häid tagajärgi saavutas. Raudteel tarvitati 1920 aastal juba üle 544 tuhande puuda põlewkiwi ära ja uue aasta eelarwe kokkuseadmisel nõuti 1921 aastaks kunni 7 miljoni puuda kiwi. Põlewkiwitööstus, mis weel küllalt arenenud ei olnud, wõis lubada ainult kunni 5 miljoni puuda esimest sorti kiwi. Katsete waral tehti selgeks, et kubiksüld segapuid oma kütteväärtuse järele was-tas 200 puuda põlewkiwile.

Asi näis kõige paremas jones olewat põlewkiwi tarvitamise suhtes. Raudteewalitsus oli tema headuses nii kindel, et ta märtsikuu 1921 a. walitsuselt nõudis: antagu temale omale põlewkiwi maad, et ta oma kaewanduse saaks sisse seada. Temal olla 7½ miljoni puuda põlewkiwi aasta jooksul tarwis, ja kui riikline põlewkiwikaewandus temale enam kiwi anda ei suuda, kui 5 miljoni puuda, siis on ta sunnitud puuduwa osa asemel kallid puid tarwitama ja selle läbi saaks riik 70 miljoni marka puhast kahju. Esiotsa oldi nõus, anti maa-ala ja raudteewalitsus wõt-tis seal uurimistöid ette. Kuid warsti sel-gus, et tema 1921 aasta jooksul ometi kiwi wäljawõtmiseni ei jõua ja et 1922 aastal riiklik kaewandus juba nii kaugel on, et ta raudtee nõudmisi täiel mõõdul jõuab rahuldada. Ja siis oleks raudtee oma kaewandus paralleelne riiklik ette-wõte, mis täiesti mõttetu asi oleks. Raud-tee kaewandus pandi kinni. Õnnetuseks aga pandi ka kinni raudtee põlewkiwi osakond. Ja nüüd sattus asi inimeste kätte, kellel puudus teadmine ja usk põlewkiwi wäärtusesse. Seesama raudteewalitsus, kes kõigest hingest oma kae-wandust tahtis saada, jäi nüüd põlewkiwi wastu äkki külmaks. Ei olnud enam jut-tugi sellest, et puud kallid ja riik nende põletamisega kahju saab.

Asi läks nii kaugele, et riiklise põlewkiwitööstuse juhatus maikuul 1921 a. raudteewalitsusele meelde pidi tuletama, et ta mai-, juuni- ja juulikuu jooksul põlewkiwi tellimise ära annaks, sest et suwel kuiwa kiwi wõib saada.

Agas iseseiswa kaewanduse kaotami-sega kaob ka raudteewalitsuse huwi põlewkiwi wastu. Ei oelda küll, et tema kütteks ei sünni, kuid 28. mail 1921 a. esineb raudteewalitsus uue kalkulatsioo-niga, kus näidatakse, et põlewkiwi puu-dega wõrreldes liiga kallis kütteaine on

ja riigile kahju toob. Enne tõi ainult osa-line puude tarvitamine põlewkiwi kõrwal sellesama raudteewalitsuse kalkulatsiooni järele riigile 70 miljoni m. kahju. Uue kal-kulatsiooni järele wastata üks kubiksüld segapuid 290 puuda põlewkiwile. Edasi olla raudteel põlewkiwi küttes suur hulk lisakulusid. Raudtee wõida selle järele põlewkiwi puudast ainult 12 marka 51 penni maksta. Põlewkiwi I sordi puuda-hind oli aga tol ajal kunni 31. maini 1921 a. 16 marka puud. Kõrge hinna põhjus oli esiteks selleaegne üldine hindade kõrgendamise tung — tõsteti puuda ja weo-hinda umbes 100% — ja teiseks Wene-maalt ametisse kutsutud mäeinseneeride poolt kokkuseatud eelarwe, mille järele põlewkiwi wäljawõtmine palju rohkem pidi maksma minema, kui ta tõepoolest maksma läks. Erasikute käest wõeti koguni 22 m. puudast. Nende inseneeride arwamise järele oli riik siis 1920 a. põlewkiwi alla oma hinna, kahjuga müünud.

Kui õige see kalkulatsioon oli, nähti alles maikuu lõpul 1921 a., kui raamatupidamine 1920 aasta eest lõpulikult wal-mis oli. See raamatupidamine näitas, et kiwi weel odawamalt, kui 1920 a., kasuga müüa wõib. Selle raamatupidamise järele seadis põlewkiwitööstuse juhataja M. Raud uue hinnatabeli kiwi hinna kohta kokku, mis ka minister Kukk kinnitas. Põlewkiwi müüdi nüüd: I sort 12 marka, II sort 8 m. ja III sort 5 marka puud. Kuid ka see kiwi hinnaalandus ei edendanud põlewkiwi tellimist ega tarvitamist. In-seneeridel Karkil ja Wuhtil oli põlewkiwi sedawõrd tundmata, et nemad tema küt-tejõusse ei näinud uskuwat.

Silmapiirile kerkis uus küttekriisi lah-endaja — turwas. Inseneer Hinto ette-wõttel pidi suurewiisiline riikline turba-tööstus loodama. Kõik juhtiwad jõud näikse turba poole hoidwat.

Kuid põlewkiwitööstuse juhatus ei lasknud ennast nii hõlpsasti maha matta. 21. ja 22. juunil tehti proowisõit Narwa ja tagasi, missugune sõit põlewkiwi tar-wituse kohta täiesti head tagajärjed andis. Selle sõidu protokoll järele andis üks kilogramm põlewkiwi auru 2,97 klg., üks klg. tükiturwast 2,49 klg., ja üks klg. turba-puru — 1,93 klg. Kuid nendest andmetest tegi raudteewalitsus otse üllatawaid järeldusi. 30. juunist 1921 a. pandi põlewkiwi tellimine raudteewalitsuse poolt täiesti seisma. Põlewkiwitööstus pidi 6. juulil 1921 a. teedeministri poole pöörama ja tähendama, et kallide puude kütmine raud-

teel, kus põlewkiwi küllaldaselt saada, otse riikline kuritegu on.

Põlewkiwi tarvitamine raudteel tuli juulikuu keskel Riigikogu eelarwe-komisjonis arutamisele, kus ministri abi insener Kark seletas, et põlewkiwiga wõiwad kaubarongid käia, kiirust ja auru jätkuwat, kuid raskusi teha tuha ärakoristamine. Ja olla tarwis põlewkiwi tarvitamisele wõtmise puhul kulukaid ehitusi, nagu liikuwad restid, tuhakastid, põlewkiwi kuurid. Üheainsa weduri liikuwad restid maksta 200.000 marka. Sellepärast olla tema isiklikult turba poolehoidja.

Selle peale awaldati raudteewalitsusele kindel nõue, et tema põlewkiwiga tõsiseid katseid teeks, et selle tarvitamise wõimaluse kohta kord kindlale otsusele jõuda. Raudteewalitsuse esitaja seletas selle peale, et põlewkiwi tarvitamist ka see asjaolu takistada, et teda küllalt saada ei olewat. 1921 aasta jooksul wõida raudtee ära tarwitada weel ainult 1½ miljoni puuda kiwi, ta tarwitas aga, nagu pärast selgus, 1921 aasta jooksul ainult 563.734 puuda. 28. juulil 1921 a. palub põlewkiwitööstuse juhatus uuesti, et raudteewalitsus oma põlewkiwi tarwiduse nüüd kuiwal ajal ära telliks. Tagajärg — mitte üht wagunit. Augustikuu teisel poolel 1921 a. wiibib Riigivanem isiklikult Kohtla kaewanduses, 30. augustil ministrid Kukk ja Westel peale 20 kõrgema ametniku ja spetsialistiga. Ministrite küsimise peale seletas seal insener Reinok, et 3. augustist alates Tapa ja Tallinna wahel alaliselt üks kaubarong põlewkiwiga sõidab ja nende sõitude tagajärjed olla kokkuwõttes selgitanud, et ühewäärtuslised olla 1 kubiksüld segapuid, 340 puuda põlewkiwi ja $\frac{9}{10}$ kubiksülda pressturwast. Kubiksüld puud maksab 5.400 marka, 340 puuda põlewkiwi ühes weo ja laadimisega 5.508 marka ja $\frac{9}{10}$ kubiksülda — 180 puuda — turwast 3.000 mk. Põlewkiwi auru sünnitus olla kõige wäiksem — 2,35—3,21 klg.

Nendele andmetele waidles aga põlewkiwitööstuse juhataja insener Raud kõige ägedamalt wastu. Kui põlewkiwi auruwõime 2,35—3,21 klg. on, siis olla wõimatu, et 340 puuda põlewkiwi wastab süllale puudele. Keskmiselt annab kilogramm põlewkiwi 2,75 klg. auru, seega wastab siis ühele kubiksüllale segapuudele 250 puuda põlewkiwi, mille hind on 4.050 marka, aga mitte 5.508 marka. Põlewkiwi tarvitamise juures wõidab riik iga kubiksülla puude pealt, mis nüüd

ära põletatakse, 1.355 marka, sellepärast tuleb kohe põlewkiwi tarwitama hakata. Minister korraldas aga, et raudteewalitsus ja põlewkiwitööstus üheskoos katseid teeksid ja ühiselt nende katsete tagajärjed kokku seaks. Ei ole ühestöötamine wõimalik, siis on põlewkiwitööstusel õigus raudteeronge käsutada saada, et põlewkiwi tarvitamist läbi proowida. Lepiti kokku katsete tegemiseks. 16. septembril 1921 a. oli esimene segakomisjoni koosolek, kus ühe kuu jooksul tehtud proowide järele selgus, et 13 proowisõidu järele Tallinna-Tapa wahel aurutas 1 klg. põlewkiwi 2,68 klg. wett sõidul Tallinnast-Tapale ja 3,03 klg. Tapalt-Tallinna, keskmiselt nüü 2,85 klg. 2. nowembril 1921 a. oli teine segakomisjoni koosolek, kus 3. septembrist peale tehtud proowisõitude kogemused näitasid, et 1 puud puud annab niisama palju auru, kui 1 puud põlewkiwi, 1 arsinasüld segapuid kaalub 80 puuda. Need resultaadid rääkisid põlewkiwi kasuks, kuid 6. oktoobrist peale ei tehtud enam proowisõite põlewkiwiga. Liikuwate restidega wedur weab aga harilikus korras kaubaronge ja nimelt põlewkiwi küttega. Proowisõitude resultaadid ei tulnud aga maksuusele, sest tuli uus weosakonna ülem insener Orle, kes „Joosepiti ega tema tegusid ei tunnud“, tema seletas, et proowisõidud enne teda tehtud, temal olla nüüd uusi proowisõite teha ja nimelt talwel järele katsuda, kas põlewkiwiga sõita wõib ka halwa weduriga, külmaga ja märja põlewkiwiga. Sellest wenitamispoliitikast tüdinenud keemiker Luts ütles küll, et ka lusikaga supisõõmise katseid teha wõida, kuid seletati, et weosakond toime paneb 10 proowisõitu põlewkiwiga ja teist 10 turbaga. Kas need proowid sõidetud, ei ole teada.

Waheajal oli raudteewalitsus ka selgusele jõudnud, kui palju suureneksid tema erakorralised kulud põlewkiwi peale üle minnes. Nende kulude kohta on põlewkiwitööstus arwamisel, et nad palju wäiksemad wõiksid olla, sest raudteewalitsuse arwamise järele pidid liikuwad restid iga waguni pealt 200.000 marka maksma, kuna nüüd 1922 aasta eelarwe järele needsamad restid 50.000 marka maksma lähewad. Põlewkiwitööstuse arwe järele wõidakse raudteewalitsus 1922 aastal 42 miljoni marka, kui ta 24.000 kubiksülla puude asemel 6 miljoni puuda põlewkiwi ära tarwitaks. Meie näeme, siin on suurte summadega tegemist ja Riigikogul on wististe õigus nõuda, et iga-

weste katsete järgust kord ometi wälja jõutaks ja selgusele saadaks, missuguse kütte tarwitamisele wõtmine kohane.

Põlewkiwitööstuse juhatus näib oma asja juures kindel olevat. Asjaajamise lugu siamaale näitab, nagu kardaks raudteemehed selgusele jõuda. Kui turbaküte tõesti hea, siis peaks sinna ka üle minema, siis teaks raudteewalitsus kui ka põlewkiwitööstus, kuidas nad endid sisse seawad.

Kõik see näitab aga, et meil iseseiswat kaubandus-tööstusministrit tarwis on. Nüüd on aga lugu hoopis ümberpöördukt, see tähendab, kaubandus-tööstusministeerium on seotud teedeministeeriumi taha ja selle tagajärjel ei ole kumbagil oma iseseiswat juhatajat. Minu ja minu erakonna soow oleks, et hakataks järjekindlamalt üht asja ajama ning tehtaks lõpp metsadelaastamisele. Teiseks, et katsutaks selgusele jõuda, et kaubandus-tööstusministeeriumil on tõesti iseseiswat juhatajat tarwis, sest ei wõi ju ühelt inimeselt nõuda, et ta oleks ühel ajal niihästi teede- kui ka kaubandusministeeriumi juhataja.

J. Annusson (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Meie eelarwe kohta on öeldud, et see ei ole mitte Wabariigi Walitsuse eelarwe, waid üksikute ametkondade eelarwe, ja tõepoolest jäi, iseäranis eelarwe-komisjonis üksikasjalise arutamise juures, sarnane mulje, nagu ei oleks Wabariigi Walitsus eelarwe arutamisest ise mitte tegelikult osa wõtnud, waid selle täiesti juhusliselt ametkondade kätte andnud. Nüüd on paljudel kordadel nii mõneski asjas wastolud olemas. Rahaministeeriumi juures on eelarwe-komisjon, ning see komisjon ühtlustab kõik need ettepanekud, mis tulewad üksikutelt ministeeriumidelt. See ühtlustamine seisab nähtawalt selles, et wõetakse iga üksik summa ja kaubeldakse selle juures. Kui on näituseks millegi jaoks nõutud 1½ miljoni siis öeldakse, et kas teie mitte läbi ei saaks 1.200.000-ga, wõi 1.300.000-ga ja tihti-peale antakse vähem summa, kui nõutud on. Paistab ka tihti peale, et selle summa määramise juures mingisugust kindlat alust ei ole. Meie leiame juhtumisi, kus üksikud summad on tublisti kärbitud, mille läbi nii mõnigi tarwilik ettewõte muutub läbiwiimataks. Teiselt poolt antakse aga paralleelselt ühe ja sama asja läbiwiimiseks kaunis suured summad. Sarnaseid näitusi leiame ka kaubandus-

tööstusministeeriumi alal: praegu ehitatakse sadamasse uut muuli, mille ehitamisega suureneks meie sadama mahutus. Siin on weel tarwis ehitada ühenduslülid wõi kaitsemuuli uue muuli ja põhjamuuli wahel. Selle jaoks oli eelarwesse summa määratud, kuid Wabariigi Walitsus kustutas selle maha. Mereasjanduse peawalitsuse esitaja seletuse järele muutus sellega sadama tarwitamine küsitawaks. Toodi andmeid selle kohta, et see kaitsemata koht laseb kõik merelained sadamasse sisse ja nii mitmelgi juhtumisel wõib ette tulla, et laewad, mis sadamas seisawad ja kaitstud peaksid olema, satuvad merelainete kätte. Toodi isegi tege-likust elust näitusi ette, kus üksikud laewad wiga saanud ja nende kaptenid selle wastu protesteerinud on, et neile sadamas niisugune halb koht antakse. Tähendab, et selle tarwiliku ettewõtte jaoks, mis transiitkaubanduse arenemise juures väga suure tähtsusega, raha ei jätku. Kuna aga sellesamas eelarwes leidsime kaunis suuri summe tööstuse laiendamise jaoks sadamatehastes. Nimelt seletati, waadake, meil Eestis ei ole polditööstust ja peame poldid Saksamaalt ja mujalt tellima, et kas mitte ei oleks wõimalik Eestisse nimetatud tehast asutada. Eelarwe alamkomisjon oli selle ettepanekuga nõus, ning määras selle heaks ka tarwiliku summa. Üldises eelarwe-komisjonis aga selgus, et sellesama kaebtusega oli esinenud ka raudtee tehas, et meil ei ole polditööstuse. Need on nüüd kaks riigi asutust, kes mitte ühe ministeeriumi, kuid siiski ühe ministri alla kuuluvad. Need asutused mõlemad nägid, et on mingisugune puudus olemas ning tahtsid seda täita ja uut tööstusharu awada, kuid tegid üht ja sedasama, ning selle jaoks on teatavad summad riigi eelarwesse üles wõetud. Sellest selgub, nagu ma tähendasin, et Wabariigi Walitsus ei ole wististe ühegi oma liikme kaudu tõsiselt süwene- nud eelarwe osadesse. Kui meie wõtame üksikud ametkonnad, siis näeme, et nende wahel on mitmesugused lahkuminekul olemas ühe ja sellesama küsimuse juures. Kui wõtta, näituseks, kaubandus-tööstusministeeriumi mõned üksikud alad, siis näeme kaunis huwitawaid nähtusi. Kaubandus-tööstusministeeriumi ülesanne on ära kasutada maapõue warandusi. Sinna hulka kuulub muidugi meie põlewkiwi, turwas, Wasalemma marmor jne. Nüüd aga selgub, et ei olda weel otsusele jõu-

tud, kellele õieti need maapõue warandused alluwad. Maaseadus jätab selle küsimuse lahtiseks, ja seal tekib korraga hõõrumine põllutöö- ja kaubandusministeeriumide wahel, kellele teatud asi kuulub, näituseks, turwas. Turbatöösturid pööravad ühe ministeeriumi poole, aga sagedasti, et endid igasuguste üllatuste eest garanteerida, teewad lepinguid ka kahe ministeeriumiga. Samasugune lugu on Wasalemma marmoriga. Sel alal ei saa kontsessioone üldse kätte, sest mõlemad ministeeriumid tahawad peremehed olla ja niiwiisi jääb marmor maapõue seisma. Wõib olla, et see küsimus mõne juriidilise nõupidamise läbi lahendatakse, kuid praegu on see asi weel selgusetu. Siis leidub weel sarnaseid nähtusi: kaubandus-tööstusministeeriumi üheks ülesandeks on weejõudusid uurida ja nende kasutamiskawa walmistada. Kõige suurem weejõud on meil Narwa kosk; selle järele tulewad mõnesugused karestikud ja kosed, näituseks Pärnumaal. Kaubandus-tööstusministeerium on sarnasel arwamisel, et need kosed temale alluwad ja tema neid wälja rendib. Seal aga korraga selgub, et see ja see ringkonnawalitseja wõi riigimaadeülem rendib seal Tori wõi Sindi paisu nii ja nii mitmeks aastaks wälja. Sellejuures on aga kaubandus-tööstusministeeriumi uurimisel selgunud, et neil karestikkudel on kumbagil 2.000 hobuse jõud. Ja niiwiisi otsustatakse mõne ringkonna-, wõi riigimaadeülema poolt sarnase suure waranduse saatus. Ja riigimaadeülemad teewad lepinguid, mille tegemiseks nemad wististe kuidagi wolitatud ei ole. Nagu näeme on igatahes wäga tõsised arusaamatused lihtsalt sel põhjusel, et meil ametkondade funktsioonid ei ole kindlaks määratud.

Kui kaubandus-tööstusministeeriumi ennast wõtta, siis leiame sealt mitmesuguseid segaseid wahkekordi. Näituseks, mereasjanduse peawalitsuses leiame meie wäga mitmesuguseid alasid. Kõige pealt on keskasutus, siis administratiiv-, pääste-, lootside-, meremärkide- ja traalerite osakonnad. Oma tegewuslaadi järele on need alad igauks iseseisew. Meil kõigil oleks wäga tähtis teada, kuipalju, näituseks, maksawad meil meie sadamad, kuipalju tuleb meil tuletornide peale kulutada jne. Eelarwes aga ei leia meie mitte selle kohta selgust. Mereasjanduse peawalitsuse eelarwe on üksikutesse osadesse jaotatud. Kuid kõikide nende osakondade jaoks on mõnesugused üldised

ühised summad wõetud. Näituseks on administratiiv osakonna jaoks kütte peale ette nähtud 62 miljoni. Tõuseb küsimus, milleks on administratiiv osakonnal nii palju küttematerjaali tarwis. Asi ei ole aga nii, waid see summa on kõigi nende osakondade peale kogusummana ette nähtud. Et selgusele jõuda, kui palju üks ehk teine osakond kütet tarwitab, tuli komisjonil seda asja põhjalikult uurida. Teiseks on nõndanimetatud keskladu. Selle keskladu üheks ülesandeks on koondata oma juurde kõiki materjaale, mis mereasjanduse peawalitsusel tarwis on. Keskladule on määratud materjaalide soetamiseks 33 miljoni marka. Tekib jällegi küsimus, kuhu need materjaalid lähewad ja kes neid tarwitab. Selgub, et need asutused, mis alluwad mereasjanduse peawalitsusele, tarwitawad neid materjaale. Aga kui palju üks ehk teine tarwitab, seda ei saa mitte selgeks teha. Wõib olla, oli osalt selle põhjuseks ka see asjaolu, et möödaläinud aastal eelarwe arutamise ajal küsimused üksikasjaliselt kõne alla ei tulnud. Tänewu aga, süwenedes peensuste sisse, tuli konstateerida, et meie ametiasutused sagedasti isegi oma tegewuse üle kindlat ülewaadet ei saa, kui nad eelarwe niisuguses korras kokku seawad. Muidugi ei olnud eelarwe-komisjonil wõimalus kõiki neid peensusi läbi waadata waid seda suudeti ainult mõnes üksikus osas teha. Suudeti, näituseks, kütteaine ära jaotada ühe ehk teise asutuse peale, kuna muidu eelarwe jäi umbes samakujuliseks, nagu ta kaubandus-tööstusministeeriumi poolt Riigikogule oli esitatud. Kaubandus-tööstusministeeriumi ametkondade esitajad awaldasid komisjonis oma nõusolekut eelarwe konstruktiooni parandamise suhtes ja loodame, et järgmisel korral eelarwe teise kuju saab.

Eelarwe arutamisel selgus, et ka nii mõneski teises asjas ei ole ametkonnad suutnud ühtlust läbi wiia. Muuseas selgus, et mereasjanduse peawalitsusel, siis riigiwaranduse osakonnal ja ka teistel osakondadel juriidilise nõuandmise asi kaunis selgusetu on. On näha, et siin ühine korraldus puudub. Paljudel juhtumistel wõetakse õigusteadlaste puudusel noori juriste, kes wilumata on, ametisse, ja selle tagajärjel on riik nii mõnigi kord kaunis suurt kahju saanud. Selles asjas awaldab Riigikogu alamkomisjon soowi, et mingisugune korraldus juriidilise nõuandmise suhtes tehtaks.

Kui kaubandus-tööstusministeeriumi tegewusse pilku heita, siis leiame, et seal

mitmesuguste sõjaajal loodud ja weneaegsete asutustega tegemist on, mida praegu likwideeritakse. Siia kuuluvad, näituseks, kaubaagentuur, kütteainete keskkomitee, kantselei ja tarbeasjade keskladu, toitlusministeeriumi likwidatsioon komisjon, riigiwaranduste osakond jne. Wõiks öelda, et siia ka laewa-sõiduamet ja sadamatehased kuuluvad.

Kahe wiimase kohta peab tõsiselt küsima, missugusel kujul nemad edasi peawad töötama, kas tuleb neis radikaalne muudatus ette wõtta ehk koguni likwideerida. Kaubandus-tööstusministeerium likwideerib neid asutusi. Kuid nii mõnegi asutuse likwidatsioon ei ole temal õnnelik käsi olnud. Wõtame toitlusministeeriumi. Seal arwatakse üldse ots otsaga kokku tulema. Üldse puudub neil asutustel ülewaade töö lõpuresultaadi kohta. Toitlusministeerium arwab küll, et saab ots otsaga kokku, ja see on wäga wõimalik, sest et seal enam-wähem arwed on juba selgunud. Sellegi poolest wõib aga ütelda, et alamkomisjonis selle üle kahtlus on olnud, sest et wiimasel ajal on selgunud, nagu eelarwe alamkomisjonis tähendati, et on mõnesugused arwed, mille üle nähtawasti kindlale otsusele ei ole jõutud. Riigiwaranduste osakond loodab oma likwidatsioonist teatud summa raha saada. Kuid nähtawasti ei ole selles küsimuses ministeeriumil ega Wabariigi Walitsusel mingisugust kindlat seisukohta. Kui minewal aastal eelarwe-komisjonis küsiti, kui palju on riigi warandust olemas riigiwaranduste osakonnas, siis teatati, et umbes $\frac{1}{2}$ miljardi wõrra. Sellega lepitati. Nüüd aga küsisime, kui palju on warandust tänawu olemas. Wastati, et umbes niisama palju, kui minewal aastal, kui see summa maha arwata, mis äramüüdid waranduse eest on saadud, see on ligi 50 milj. mk., mis riigikassasse sisse on tulnud. Riigikogu eelarwe alamkomisjon katsus tutwuneda nende warandustega kohtade peal käies ja jõudis otsusele, et siin kaunis optimistliselt on opereeritud. Et 500 miljoni nende waranduste eest saadakse, on kaunis kahtlane. Siin wedelewad maas suured raudblokid ja mürakad ja roostetawad... Nende waranduste müümine on praegusel ajal kaunis keeruline, ja waewalt wõib oodata, et siin likwidatsioon häid tagajärgi annaks käesolewal aastal. Kui küsida, kuhu need warandused siis jääwad, siis ei saa mitte kindlat wastust. On olemas niisuguseid warandusi, mis wäga hästi kõlbaks sõjaminis-

teeriumile. Seal on kindluse ehitamise jaoks Nõmmel suurem waranduse tagawara. Sõjaministeerium aga ei taha neid üle wõtta ja alles wiimasel ajal on sellega toime saadud, et mõned ladud on sõjaministeeriumile üle antud. Seesama riigiwaranduste osakond on õige rohkesti materjaale andnud teistele riigiasutustele tarwitada. Nüüd tahab ta nende käest sellekohaseid aruandeid saada. Isegi walitsuse määrus on olemas, et riigiasutused tingimata peawad teatama, kui palju nemad riigiwaranduste osakonnalt warandusi on saanud. Mis teie arwate, kas on keegi selle peale wastanud? Wastanud on ainult, kui ma ei eksi, Tartu aktiisi walitsus ja siis peale selle weel töö- ja hoolekandeministeerium on teatanud, et ta on saanud ühe kõite seadustekogu. Kõik teised riigiasutused, kes sealt warandusi miljonite eest on tarwitada saanud, neid ära müüdid ja sealt puhast tulu saanud, ei ole riigiwaranduste osakonnale waewaks wõtnud teatada, kui palju nemad warandusi osakonnalt on saanud. Ma pean siis konstateerima, et walitsuse asutused ei täida siin mitte walitsuse korraldusi.

Mis puutub kaubaagentuurisse, siis on siin likwidatsiooniga kaunis keeruline lugu. See asutus näitab, et wõib 500 milj. puhast üle jääda, see tähendab, selle summa wõrreldes, mis ta walitsuselt oli saanud. Kui aga küsiti, kas teie garanteerite, et 500 milj. puhaskasu tuleb, siis wastati, et ei wõi garanteerida. Teise küsimise peale, et kas nemad wõiwad garanteerida, et mitte 500 milj. kahju ei saada, wastati, et hea lootus on, et niisugust asja ei tule. Et tänawu aasta wõib weel suuremaid summasid ära maksta tulla, siis ei saa praegu kaubaagentuur näidata, missuguse lõpuresultaadi tema eelarwe annab. Peab tähendama, et arwepidamine on seal kaunis segane, sellepärast on arusaadaw, et seal sarnased kuritarwitused ette wõiwad tulla, nagu see wiimasel ajal ajalehtede kaudu üldiselt teatawaks on saanud.

Mõne teise asutuse likwidatsiooni puhul on umbes sama meetodi tarwitatud, mida teostati kaubaagentuuri loomises, see on, wõeti kaubandusosakonna summad üle ja hakati tööle, ilma et oleks aruannet eelmise tegewuse üle kokku seatud. Kui seda oleks tehtud, siis oleks seal kuidagi wiisi selgusele jõutud, mis seal õieti oli. Praegu on likwideerimisel kütteainete keskkomitee. Sellega ühenduses

on uue turbatööstuse asutamine, mis wale kütteinete keskkomiteele ülesandeks pidi tehtama. Sellele uuele turbatööstusele taheti üle anda kütteinete keskkomitee warandust nii ütelda kodusel wiisil, ilma et see oleks riigi eelarwest läbi käinud. Ma ei tea, missuguse tagajärjega see oleks lõppenud, aga ma kardan, kas see oleks tõesti nõnda sünnis olnud. Oleks wõinud oletada ka kaubaagentuuri loomise lugu ja arwete segadust. Ma toon teile niisuguse fakti ette: selle kütteinete keskkomitee likwideerimise komisjoni esimees on ühtlasi ka uue turbatööstuse juhataja. On arusaadaw, kuidas tema, kui kütteinete keskkomitee esimees, peab toimetama, ta peab oma warandust kasulikult katsuma likwideerida, et mingisugust ülejääki näidata. Tähendab, tema annab oma warandused üle ise oma kodusel hindamisel. Mis wõib siis sündida? Igatahes eelarwe alamkomisjon, kes seda asja arutas, jõudis otsusele, et niisugust üleandmist ei tohi olla ja kaubandus-tööstusministeerium leppis sellega ja sellepärast seati seadusline eelarwe kokku keskkomitee likwideerimise ja uue turbatööstuse asutamise kohta. Nüüd aga selgus järgmist, et uuele turbatööstusele taheti ülesandeks teha ka puude walmistamise jätkamist. Muuseas on ka raioonid ära tähendatud, kus see pidi mõne aasta edasi kestma.

Kui alamkomisjonis selle üle kahtlust awaldati, kuidas turbatööstus ja puutööstus paralleelselt üksteisega minna saawad, siis ministeerium muutis oma seisukohta ja alamkomisjonile tuli uus ettepanek puutööstuse täielikuks likwideerimiseks. Ma pean konstateerima, et siin oli ametkonna poolt üks kawatus ja ministeeriumi poolt teine kawatus, nõnda et siin lahumine oli, mille üle komisjon pidi ainult imestust awaldama ja konstateerima siin seda, et need asjad mitte nii libedalt klapitud ei olnud. Kui waadata, mis nende warandustega sünnib, mis seal likwideeritakse, siis peab ütleva, et likwidatsioon wõrdlemisi wiisalt edasi läheb. Riigiasutused ei osta mingil põhjusel teiste riigiasutuste käest tarbeaineid. Näituseks, sõjaministeerium ei taha bensini osta, üks wõi teine ministeerium ei taha kirjutusmaterjaali osta, ei taheta puid osta, waid leitakse, et eraisikute käest paremat materjaali saab, siis on arusaadaw, kui kaubandus-tööstusministeerium oma asutuste likwidatsiooni on sunnitud mitmel puhul õige kiirelt ja, wõib olla, selle tagajärjel õige

räpakalt toimetama. On müümissi toime pandud, kus pärast on selgunud, et pärast oleks wõinud paremat hinda saada. Ei saa kaubandus-tööstusministeeriumi ega tema osakondi süüdistada, waid walitsusel, kui sarnasel, ei ole pandud kindlat korda maksma likwidatsiooni läbiwiimiseks ja ei ole ka ette nähtud kindlat korda selleks, milleks need ärilised ettewõtted on loodud. Kas nad on selleks, et teised asutused neilt ostma peawad, wõi on nemad niisamasugused ärid, nagu teisedki ärid, kes konkureeriwad ja wõistlewad oma hindadega.

Kui weel puudutada mõnesuguseid operatsiooni summadega töötawaid asutusi, siis tuleks nimetada eriti sadamatehaseid ja laewasõiduameti. Sadamatehased on praegu õieti väga iseäralises seisukorras. Nemad on sõjaajal muutunud teatawal wiisil suurtööstuseks, ja on seal selle asemel, et endisi remonttöid teha, mitmesuguseid suuri töid tegema hakatud. Wiimasel ajal on seal teatud komplektile tööliste ka tööd olnud. Nüüd aga loeme ajalehtedest, et neid tehaseid ähwardab tööpuudus. Tööga olid sadamatehased warustatud ainult $\frac{1}{3}$ aasta peale. Kui neid tehaseid tõesti tööpuudus ähwardab, siis oleks väga arusaamata, mispärast sellesama asutuse külje all asub samasugune asutus, kes küll teise nimeline on, kuid sisuliselt neidsamu ülesandeid täidab, see on mereasjanduse ehitusosakonna töökojad, kus toimetatakse mitmesuguseid vähemaid remonttöid. Aga sadamatehased on ju ka ise remonttööde jaoks! Milleks läheb neid uusi töökodasid tarwis? Kui ütelda, mispärast sadamatehastele ei anta töid, siis wastatakse: „Sadamatehased ei suuda meie tellimisi nii ruttu täita“. Tähendab, kas sadamatehased on niipalju töödega koormatud, et nad ei suuda riigiasutuste tellimisi täita, wõi on seal mingisugune halb korraldus. Öeldakse, et seal kalkulasioon olewat pikaldane, kõiksugu wormaliteedid olla seal täita jne. Tagajärjeks on see, et on tekkinud mõnekümne inimesega töötawad töökojad. Minu arwates, sadamatehased peaksid oma ülesandeid nõnda täitma, et riigiasutused, kellega nad külg külje wastas töötawad, seal oma tarbeid saaks täita.

Laewasõiduameti kohta selgus, et see 20-dal aastal on töötanud õige suure puhaskasuga; 21-sel aastal on wäike ülejääk olnud, kuid selle asutuse eelarwe läbiwiimisel selgub, et on riigi eelarwe

kawast mööda mindud. Näituseks, on otsustatud miskipärast sõjawangide Prantsusmaalt kojutoomise kulud, mis olid 5 miljoni, laewasõiduameti kanda jätta. Eelarwes kusagil niisugust summat nähtud ei ole. Niisama ei ole selge ka remondi küsimus, kus anti sadamatehastele suuremad laewad remonteerida, ja pärast selgus, et see tuli palju rohkem maksma, kui eelarwes ette nähti. Walitsuse otsuse põhjal otsustati summa wahet laewasõiduameti puhaskasu summast sadamatehaste arwele üle wiia, ilma et see eelarwe korras oleks ette nähtud. Niisuguste summade ülekandmised sündisid ka sadamatehaste juures. Sadamatehased wõeti sõjaministeeriumi käest üle, kellel seal olid suured tööd pooleli. Kui pärast hakati sõjaministeeriumi käest nõudma nende tööde eest tasu, siis sõjaministeerium ütles: olge head, enne makske sadamatehaste wäärtus kinni, mis, wõib olla, mitu miljardi suur, ja pärast meie maksame teile need summad kinni, mis teie olete kulutanud. Nii siis, nende operatsioonide alustel töötawate asutuste eelarwete läbiwiimise juures leiame mõnesuguseid hõorumisi walitsuse asutuste wahel ja näeme, et siin sagedasti eelarwest on üle mindud wõi hoopis teistsugused määrused maksma pandud, kui see eelarwes ette nähtud.

Härra Jürgenstein peatas pikemalt põlewikiwi juures, ehk küll läksin sellest küsimusest mööda, kuid tahaksin tähendada, et ka siin meil nende asutuste loomise puhul ei ole küllalt kindlat poliitikat. Praegu hakkab töötama õlitööstus. Mis selle õliga peale hakata, selleks ei ole minu arwates weel põhjalikka kawatsusi. Wõib olla, tulewal aastal seisab meil Kohtlas mitu tuhat tonni õli ja meil ei ole teda kuhugile panna, sest teadmata on, kas meie suudame seda kusagil ära müüa wõi tarwitada.

Üldiselt kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe arutamise puhul selgus, et on mõnesuguseid kawatsusi suudetud läbi wiia, näituseks, ametnikkude koosseisu wähenamist on kaunis mitmes kohas toime pandud jne. Mina isiklikult arwan, et kõik need puudused, mis eelarwe arutamisel selgunud, wististe järgmisel eelarwe arutamisel enam ette ei tule.

Juhataja K. Wirma: Sõna on Riigikogu abiesimehel Kerem'il väljaspool järjekorda.

Abiesimees A. Kerem: Mitmel korral on soowisid ja etteheiteid kuulda

olnud selle üle, kuidas meie wangimajades elu kujunenud on. Ka üksikud Riigikogu liikmed eraldi on soowi awaldanud, et saaks lähemalt waadata wangimajade sisemist korda. Oleks selgem ja kergem nende asjade üle ka lähemal ajal läbi rääkida ja üksteist mõista kohtuministeeriumi eelarwe arutamisel. Riigikogu juhatusel on ühendused wastawate ametwõimudega olnud ja sealt tullakse igatewiisi wastu, et wangimajade sisemist elu lähemalt waadata. Riigikogu juhatus arwab, et paras aeg selleks oleks tulewal esmaspäewal kell 11 enne lõunat. Kogumise koht oleks Riigikogu ruumides kell 11 esmaspäewal enne lõunat. Riigikogu juhatus kutsub üles kõiki soowijaid kaasa tulema ja ühtlasi palub wähemalt laupäewa lõunaks sellest teatada, et juhatus saaks eelsamme astuda.

Juhataja K. Wirma: Ma kuulsin wahelhüüdeid waheaega määrata. (Wahelhüüded: Wara on weel waheaega teha.) Ma panen siiski hääletamisele. (Hääletatakse.) Enamus on wastu.

(Juhatama hakkab abiesimees **A. Kerem.**)

K. Wirma (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meil on kaubandusministeeriumi eelarwe nüüd arutusel, ja kui meie waatame seal üksikuid peatükke, siis näib pealiskaudselt kõik harilik olewat, nagu kõigi ministeeriumide juures: juhatus, keskasutus, üksikud ametkonnad jne. on kõik kohal. Kui aga küsime, mis suguse ettekujutuse meie saame selle ametkonna tööst ja kawadest, siis jääwad need küsimused täiesti lahtiseks. Meie tunneme kaubandusministeeriumi tema üksikute asutuste poolest, mis on tekkinud wahest sõjaolude tõttu ja muudelgi tingimistel. Oleme kuulnud, et mõned neist likwideeritakse, näituseks, „Erkat“, riigiwaranduste ülewõtmise komisjon, toitusministeeriumi osa ja muud. Meie teame, et seaduseelnõu on sisse antud, mille järele antakse teedeministeeriumile üle mereasjanduse peawalitsus. Kaubandusministeeriumile jääb alles ainult kaubandusline osa ja tööstusline osa.

Siin peaksime küsima, missugust tööd meie sellel alal oleme sellelt ametkonnalt näinud ja missugust loodame. See küsimus jääb minu arwates lahtiseks. Kui meie eelarwet üldse eelarwe-komisjonis läbi waatasime, siis tulid mitmesugu-

sed nähtused awalikuks, näituseks, kõikide ametkondade juures oli kütteainete hindade asjus igawene segadus. Iga ametkond oli puude hinna üles seadnud nii, nagu turu peal kellegiga kokku leppinud ja meie kaubandusline regulaator — kaubandus-tööstusministeerium — ei olnud oma mõju selle kohta sugugi awalada saanud. Wäga õieti tähendas siinkohal rkl. Amberg, et see ametkond peaks selgust muretsema, kui kallilt tema oma produtseeritud põlewkiwi, puud jne. maksuma lähewad. Kui lõpuks komisjoni nõudel mingisugune kawa ette toodi, mida nüüd kiires korras saadi, siis tekkis ka nende hindade juures teatud kahtlus ja enam sai komisjoni liigete poolt opereeritud nende andmete ja teadetega, mis harilikku turuhinna juures näha oli.

Samasugust mittemõjuawaldamist wõib kõigil meie kaubanduslisel alal tunda saada. Mul oli juhus raudtee warustusosakonnaga kokku puutuda ja seal oli ka näha, et tehakse lepinguid pakkumiste peale, kusjuures kauba pakkujad niisuguste hindadega kaupet lubawad muretsema, missugusega kusagilt turult ei saa ja just selleks otstarbeks, et konkurentsiid kõrwale toimetada. Sellejuures ei ole sellel ametkonnal kusagilt wõtta teateid, kui palju need kaubad tõepoolest maksawad, et siis pakutawate hindadega wõrrelda. Meie walitsusel ei ole mitte seda korda sisse seatud, et oleks niisugune koht olemas, kus neid teateid saada wõiks. Kaubandus-tööstusministeerium ei ole ennast selles suhtes maksuma pannud. Selle wastu teame meie aga niisuguseid asju, et praeguste likwideeritawate asutuste kaubatagawarad müüakse eraisikutele ära ja need müüwad omalt poolt kaubad kallima hinnaga riigiasutustele tagasi. Niisugused asjad sünniwad selles ministeeriumis. Ei ole sugugi näha korraldawat kätt, mis nende asjade peale wõiks mõjuda. Asi on koguni niikaugele läinud, et arwepidamine kaubandus-tööstusministeeriumis on, wõib olla, weel armetumas seisukorras, kui meie seda näeme raudteel. Teatawasti on raudtee arwepidamise suhtes Riigikogule soowawaldus ette pandud. Kahjuks ei ole kaubandus-tööstusministeeriumi kohta seda mitte ette toodud. Wahepeal olen saanud andmeid, mille põhjal selle ministeeriumi arwepidamist wõib walgustada. Toon siin ühe näituse.

Keegi ametnik lahkus teenistusest. Sellel ametnikul olid käes tarwitada

awansina suuremad summad ja temal tuli lõpuarwe teha. Temale taheti 50.000 marga ümber raha wälja maksta, kuid ametnik ütles, et temal raha sugugi saada ei ole, waid et tal koguni 200.000 marga ümber weel maksta tuleb. Arwestati ja arwestati ning ministeeriumis ei saadudki selgeks teha, kes kellegile maksma peab. Ametnikul läks aga korda tagant järele oma taskuraamatu põhjal ja nende ära kirjade alusel, millega ta dokumendid ametkonda oli saatnud, selgeks teha, et temal 200.000 marka maksta on. Kas aga ministeeriumil ametnikule 50.000 marka tuleb maksta, see küsimus on praegu weel lahtine. Nagu kuulda, on see summa umbes 40.000 peale wähendatud. Kui suurelt see summa praegu ministeeriumi raamatutes kirjas, seda ei tea.

Hiljuti kuulsime, et üks ametnik on kriminaalpolitseile teatanud — see oli paar nädalat tagasi — et tema on 300.000 marka ära raiskanud. Arweosakond hakkas kalkuleerima, kas tõesti niipalju raisatud on. Ühede andmete järele pidi raisatud olema 500.000 marka, teiste andmete järele 700.000 marka ja kolmandate järele 1.500.000 marka. Kui palju selle ametniku käes raha aga tõesti oli, seda pole weel täninigi kindlaks tehtud, sest raamatupidamine on niiwõrd armetus seisukorras.

Arwepidamise suhtes tuleks tõsiselt parandused ja uuendused läbi wiia, et kõigist rahalistest asjadest alati selget pilti wõiks saada. Kui arwepidamine sarnases wiletsas seisukorras on, nagu ütlesin, siis on ka wäga kahtlased puhaskasud ja teised summad, mis sarnastena ette tuuakse.

Laewasõiduameti ja teiste selle ministeeriumi asutuste kasude saamine on üldse wäga imelik. Mulle räägiti niisugune lugu. Kui Wene wedurid siia jõudsid, siis tõsteti neid laewadest kraanadega kiires korras wälja. Selle juures sündis sarnane kombinatsioon, et need kraanad, millega tõsteti, üüriti ühelt teiselt asutusele laewasõiduametile, kes töid tegi. Selle kombinatsiooniga wõimaldati laewasõiduametil näidata, et see kommerts alusel seisew asutus on nii ja nii palju sisse toonud. Kui kraanad oleks selle asutuse käes olnud wedurite tõstmisel, kelle omad nad olid, siis ei oleks kommerts alusel töötawal asutusel mingisuguseid sissetulekuid wõimalik olnud näi-

data. Ma juhin tähelpanu selle peale, et niisugustel kõrwalistel teedel töötamisega arwepidamine weel keerulisemaks läheb, kui ta tõepoolest on. (A. Hint (tõer.): See on õige, ma tean ka seda.) See on väga hea. (Wahelhüüe: Kui kaks inimest teawad, siis on asi kindel. Naer.) Arwepidamise suhtes jääb weel väga palju soowida. Ministeeriumi kaubanduse osa juures on väga raske ettekujutust saada, mis see osa on teinud. See küsimus jääb täiesti lahtiseks. Täna oli mul juhus riigi majandusnõukogu koosolekul wiibida. Seal oli parajasti arutusel kaubanduskoja küsimus. Toonitati, et kaubandus-tööstusministeerium ärgu end palju kaubanduse asjadesse segagu. Wõib olla, on see praeguse kaubanduse poliitika põhimõte, et eraalgatusele tuleb waba woli anda.

Kaubandus-tööstusministeeriumil on kaks osa, nagu nimi näitab. Tööstuse osast võib mõndagi rääkida. Seal on mitmesugused ettewõtted, nagu küttekomitee, mis nüüd turbatööstuse alal töötab, mitmesugused turbatööstused Jõõpres ja mujal, sadamatehased ja põlewkiwitööstus jne. Ma ei tea, kuidas nende asutustega asi seisab, kuid minewal aastal wõttis Riigikogu soowiawalduse wastu, et antagu neile asutustele põhikirjad. Ma küsisin aruandja käest, kuidas nende põhikirjadega lugu seisab. Selgus, et põlewkiwitööstuse põhikiri on juba Riigikogus ja Riigikogu wõtku selle kohta oma seisukoht. Ma pean siiski kahtlema, kas meie neid asutusi nende põhikirjade alusel saame töötama panna. Eriti sadama tööstuse peale tahaksin näidata ja ehk küll härra Kesküll nii mitu korda on komisjonides ütelnud, et see väga hea wabrik on, siis mina küll neid putkasid wabriku töökodadeks ei tahaks pidada, ega seal walitsewat tööstuse wiisi ratsionaalseks tööstuse wiisiks, nagu ta seal sõjaolude tõttu ja kõiksuguste muude kõrwaliste mõjude tõttu on kujunenud.

Kui meie tööstuse alal edasi minnes põlewkiwitööstuse juurde tuleme, siis näeme, et meie walitsus on tööstust sellel alal just nagu edendada katsunud. Ta on katsunud seda teha nõndanimetatud kontsessioonide kaudu. See eraalgatuse printsiip on ka siin läbi löönud, aga siin kõrwal on üks asi, mis ei tohiks tähele panemata jääda. Wabariigi Walitsus on enesele õiguse wõtnud kontsessioonid ise wälja anda, ilma et Riigikogul seal

midagi ütelda oleks. Mina olen katsunud omale selgeks teha, missuguse õigusega Wabariigi Walitsus seda teeb. Meie Wabariigi Walitsuse õigused on põhiseaduses üles loetud. Ma lugesin põhiseaduse paragrahw 60 läbi, kus need Wabariigi Walitsuse õigused üles loetud on, ja seal ei leidnud mina Wabariigi Walitsusel õigust, et tema niisuguseid lepinguid wõiks teha. Lepingute tegemistest on seal küll jutt, kuid seal räägitakse wäljamaaga lepingute tegemistest, missuguseid lepinguid Wabariigi Walitsus Riigikogule kinnitamiseks ette peab panema. Et aga temal niisuguste kontsessiooni lepingute tegemiseks õigus oleks, seda mina põhiseadusest mitte ei näe. (Kaubandus-tööstusminister K. Ipsberg: Kas on seal keelatud?) Härra kaubandusministri kohustetäitja küsib, kas on see kontsessioonide andmine põhiseaduses keelatud. Meie juristid ütlevad küll, et kui seaduses ei ole mitte otsekohe ära öeldud, et see asi on keelatud, et siis seda asja võib teha. Mul on aga kokkupuutumist olnud nende seadustega, mida meie nimetame Wene riigi seadusteks ja mis on meile üle tulnud, niipalju kui nemad meil meie põhiseaduse poolt muudetud ei ole. Ja mina olen näinud Wene riigi tegewusest niisugust asja, et kontsessioonide puhul on seaduste kogudes alla kirjutatud „bõit po semu“. Mispärast seal niisugust asja tehti? Mispärast korruga peab siis meie Wabariigi Walitsus seda „bõit po semu“ alla kirjutama? Minu teada niisugust õigust meie Wabariigi Walitsusel ei ole ja selle wiimase sõna ütlemine peaks olema kuidagi seletataw meil makswate seadustega, niimoodi, et see õigus on seadusandlise wõimu päralt ja et Wabariigi Walitsusel makswate seaduste põhjal seda õigust mitte ei ole. Kui see teistwiisi on, siis wahest ehk näitab Wabariigi Walitsus seda. Kuid see arwamine ei näi ainult minu arwamine olewat. Teatawasti on selle wastu protesteerinud riigikontrolöör, et Wabariigi Walitsus kontsessioonide andmise puhul omale „bõit po semu“ allakirjutamise õiguse wõttis, ja on arwamist awaldanud, et selles asjas peaks teistmoodi talitama. Seal on aga Wabariigi Walitsus ütelnud, nagu ma kuulnud olen, et meie talitame nii, ja kui see teile ei meeldi, siis olge lahked ja kaebage Riigikogule. Meie seadustes on see asi aga teistmoodi ette nähtud, ja nimelt niimoodi, et Wabariigi Walitsus on

kohustatud Riigikogu ees esinema sel puhul, kui riigikontrolöör protesti on awaldanud. Mina küsin nüüd, miks ei ole Wabariigi Walitsus seda nõudmist täitnud, mis meil seadustes ometi nii otsekohe ära nähtud on? Missuguste õigus- tega siis nüüd wabandatakse, et seda seaduse nõudmist täidetud ei ole? Olgu nüüd, kuidas on, aga sellel alal walitseb niisugune kord, mis mitte õige ei ole, mida mitte ei peaks tehtama. Ja selles asjas peaks selgust muretsetama, ehk küll härra kaubandusminister ütleb, et see meie põhiseaduse wastu ei käia.

Nõnda siis neid üksikuid asju puudutades paistab mulle, et need asjad, mis ministeeriumi tegewusest waatlemise alla sattunud, et neid on ministeeriumi poolt käsitatud niisugusel kujul ja wiisil, mis meie wastawate seadustega mitte kokkukõlas ei ole. Teisest küljest jälle otsekohe niisugust tegewust ministeeriumi töödest wäljalugeda ei saa, mis selget riiklist kasu tõendaks.

Ka tööstuse alal, nagu ma ütlesin, on niisugune tendents, et anname riigi käest kõik asjad ära ja ärme ise seal midagi teeme. Ja mul tuleb isegi tänasest riigi majandusnõukogu koosolekust üks wäga imelik nähtus meelde. Lugu oli niisugune, et oli küsimuse all lennuliinide kontsessioonide andmine ühele asutusele. Kokkulepe oli juba olemas selle asutuse ja teedeministeeriumi wahel. Aga teedeministeeriumis oli seda lepingut riigi kasuks natukene teistsugusemaks tehtud, kui ta oli kaubandus-tööstusministeeriumis wälja kujunenud, kus teda oli soendatud terve aasta otsa. Ja kui siis jutu alla tulid need parandused, mis sel alal olid tehtud, siis wõttis sõna kaubandus-tööstusministeeriumi esitaja ja juhtis ettewõtjate tähelepanu selle peale, et waadake, see oleks teile ikka kahjulik, ega teil ei maksaks seda lepingut niisugusel kujul ikka wastu wõtta. Ja need, sellest julgust saades, tähendasid, et nojah, me leppisime nüüd küll kokku, aga kui härrad nii lahked on, — nende sõnadega ta just seda ei ütelnud, aga ta meeleolust sain ma niimoodi aru, — siis wõime meie ju lepingust need riigi kasuks minewad punktid maha kustutada. Kui nüüd kõik kontsessiooni lepingud nii wastutulelikult tehtud on, siis peab selle asja juures juba kahtlema ja iseäranis seda soowi awaldama, et see „bõit po semu“ ütleva ikkagi see oleks, kes selleks meie põhiseaduses määratud. (A. Tupits (põl.): Riigi-

kohus!) Riigikogu, aga mitte Riigikohus, härra Tupits!

Ma ei tahaks Riigikogu pikemalt tülitada, aga ma näeksin, et meil sel alal siiski suuremat tegewust ja nähtawat tegewust awaldataks ka tööstuslisel alal, ja et see ministeerium mitte ainult wastawat nime ei kannaks, et ta mitte ainult juhatus ja temale alluwad ametnikud ei oleks, kes ainult krediidid ära kulutab, mis tema jaoks määratud, waid et nende krediitidega ka midagi riigile kasulikku ära tehtaks.

Juhataja A. Kerem: Sõna on kaubandus-tööstusministril. (Wahelhüüe: Waheaeg!) Tehtakse ettepanek waheaega määrata. Sellele wastu ei waielda. Ma kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7,40 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 8.

Koosolekut juhatab abiesimees K. Wirma.

Sekretääri kohal abisekretäär J. Bergman.

Kaubandus - tööstusminister K. Ipsberg: Lugupeetud rahwasaadikud! Nende paljude ettetoodud arwustuste, soowiawalduste ja nõuandmiste kohta oleks minul mõni sõna sel- tuseks ütelda.

Rkl. härra Hint tõi ette soowiawalduse, et Saaremaa ja mannermaa wahel laewaühendus saaks teostatud ning püüdis sealjuures tõendada, kui tarwilik see oleks. Minu arwates tungis siin härra Hint lahtisesse ukseesse, sest minu arwates ei ole ühtegi Riigikogu liiget, kes seda tarwidust eitaks. Kui härra Hint oleks waewaks wõtnud mõnest teisest komisjonist osa wõtta, kus laewasõiduameti eelarwet arutati, siis oleks tema otsekohe näinud, et walitsusel on sellekohased kawatsused olemas. Nimelt on ette kawatsetud laewaühendus Rohuküla, see on Haapsalu-Kuressaare wahel ja selleks aurulaew „Ristna“ tarwitada; peale selle weel Rohuküla—Eltermaa wahel, auru- laew „Endla“. Siis kawatsetakse weel awada Wiru rannaliin, aurulaew „Kung- laga“. (A. Hint (tõer.): Niisugused kawatsused olid juba minewal aastal.) On ka minewal aastal teostatud. Minewal aastal oli seal käimas auru- laew „Ingerman“. Wõib olla, et „Inger- man“ ei meeldi saarlastele, ma seda ei tea. Ma olen selle laewa peal ka ise sõit-

nud, ei wõi teda mitte just kiita ja ütelda, et ta väga mõnus oleks, aga igatahes wõib teda tarwitada. Nüüd on aga kawatsatud suuremat laewa ühenduseks tarwitada, nimelt „Ristnat“. Kui härra Hint oleks waewaks wõtnud komisjonidelt wastawaid teateid nõutada, siis oleks tal muidugi kõik need kawatsused teada olnud. See on küll õigus, et praegusel ajal ühendust ei ole. Oli küll kawatus ja katsuti seda ka teostada, nimelt jaanuarikuu algul — peale 10-dat wist — tegime katsed laewatühendust Tallinna ja Saaremaa wahel sisse seada. Paar reisi sai ka tehtud, aga praegune tali on üks haruldasematest oma külma poolest ning isegi kiidetud Kihelkonna sadam oli külmanud ja sellepärast pidi laewasõit seisma jääma. Igatahes wõiksid Saaremaa elanikud selles asjas rahul olla, sest laewasõidu ühendus Saaremaa ja mannermaa wahel saab teostatud. Mis nüüd puutub aurulaew „Surowtsewisse“, siis on mulle aru saamata, mispärast just teda soowitakse. „Surowtsew“ on üks väike laewake, 50 tonni suur, 150 hobuse jõuga ainult. Tema nõrga korpuse pärast ei saa teda üldse sõiduks tarwitada. Ainult suuremate parandustega wõiks temast weel laew saada. Kui Saaremaa wahel sõitudeks üks parem laew sisse seatakse, siis peaks sellega rahul oldama.

Härra rkl. Jürgenstein rääkis väga asjalikult põlewkiwi üle ja tõi põlewkiwi arendamise ajalugu ette. Nii palju, kui mina tean, on need andmed tõele wastawad. Tõsiasiaks jääb, et antagonismuse põlewkiwitööstuse ja raudteewalitsuse wahel on walitsenud ja praegu weel edasi kestab. Sellelt wahekorral on praegusel ajal see terawus wõetud, mis alguses walitses. Raudtee oli esiotsa põlewkiwist väga waimustatud ja hakkas suuremal määral katseid tegema. Kerkis mõte isegi oma põlewkiwikaewandust awada, sest selle uue aine peale pandi väga palju lootusi. Meie kodumaa põlewkiwiga oli lugu nii, et tema tarwitamise meetodid ei olnud mitte tehniliselt välja selgitatud. Sellel alal on mitmesuguseid katseid tehtud, näituseks, lihtsalt ahjus põletatud, teiseks on katsutud teda pulbriks jahwatada ja siis ahju sisse pritsida, nagu seda nahwtaga tehakse. Pean ütleva, et need katsed ei ole praegu weel mitte lõpule wiidud, kuid nad ei ole lõpulikku tagajärgi saawutanud. Arusaadaw, et põletisaine wastu, mis põletamisel 50—60% tuhka jätab, ei wõi suurt sümpaatiat olla.

Uurimised on näidanud, et põlewkiwist suuremaid warandusi kätte saab, kui teda õlideks ümber töötatakse, sest põletisainete kalooriate näol on ta vähem kasulik. Raudteel on teataw õigus õlikiwi põletamise wastu opositsioonis olla, mida suurendas asjaolu, et hinnad kõrged olid. Walitsus on seisukohale asunud, et meie oma kütteainete poliitikat nii ajama peame, et wõimalus awaneks oma maa kütteainet igalpool tarwitusele wõtta, selle juures puude tarwitamist wõimalikult vähendades. Aga on kindel, et kui põlewkiwi tarwitusele wõtta, siis nõuab see suuri ümberehitamisi. Kui suured summad hoonete ja küttekollete ümberehitamiseks tarwis lähewad, on raske ette öelda. Iseenesest mõista on raudtee wedurite küttekollete ümberehitus odavam, kui suurema wabriku kütte sisseadete ümbertegemine. Oleks liiga äkiline üleminek, kui praegu kõik wabrikud põlewkiwi peale üle tahaks minna. See wõiks meie tööstuse raskesse seisukorda panna. Töösturid oleks sunnitud suuri summe välja andma küttekollete ümberehituste peale. Oleks tarwilik, et põlewkiwi tarwitusele wõtmine järk-järgult teatawa ewolutsiooni teel sünniks. Ma ei saa radikaalse nõudmisega leppida, et kõik raudtee põlewkiwiga käiks. Näituseks, oleks wõimatu, kui meie tahaks, et Kohtla põlewkiwi oleks tarwitusel Walga ja Isborski liinidel ehk Walga ja Tartu wahel. Siin on tarwis silmas pidada seda suurt tuhaprotsenti ja tema wedu, sellepärast on loomulik, et meie peame ka teisi kütteaineid, mis meile weel looduse poolest on antud, tarwitusele wõtma. Selle kohta on seisukoht wõetud kaubandus-tööstusministeeriumis, nimelt tuleks turbatööstuse edendamise peale suuremat rõhku panna. Need suured turbasood, mis praegu tarwitamata seisawad ja milledest määratu suured küttekalooriad peituwad, neid peaks kasutama hakkama. Sellepärast on kaubandusministeerium riiklise turbatööstuse poole kalduma hakanud. Meil on weel wõrdlemisi vähe eraettewõtteid ja erakapitaale, aga see tööstusharu oleks wäärt, et seda suuremal kujul käsitatakse. Ehk meil turwas küll wana ja tuntud küttematerjal on, on tema ratsionaalne väljatootamine alles tundmata. On kawatsus weel selle aasta jooksul turbatõid sisse seada Ellamaa, Sooniste ja Aruküla rabades, Einmani rabas Tamsalu juures ja Rakkes. Osalt tuleb meil wedurite küttes turbaga toi-

metada. Hiljuti oli kaubandus-tööstusministeeriumi poolt rahvusvaheline wõistlus wälja kuulutatud ja olid ka auhinnad määratud seltskondliste asutuste poolt kõige parema küttekolle konstruksiooni leidmiseks põlewkiwi tarvitamise alal. Peab ütlema, et see wõistlus soowitud tagajärgi ei annud. Näituseks, ei olnud weduri kütte jaoks ühtki küttekollet, mis oleks wõidud auhinna wääriliseks arwata, asjatundjate otsuste järele, kes põlewkiwiga katseid on teinud. Asjakohane konstruksioon oli ainult sepääaside jaoks tehtud. Sellest näeme, et see küsimus ei ole veel küllalt wälja töötatud ja härra Jürgenstein'i soow, et katsetele ükskord lõpp tehtaks, ei ole küllalt asjakohane. Ma saan sellest soowist väga hästi aru, kuid tahaks ka härra Jürgenstein'ile meelde tuletada, et meie ei saa teaduses ega tehnikas mingisugust lõpuotsust teha, waid ainult igasuguste katsete läbi saame meie ka siin ajakõrgusel seiswa konstruksiooni kätte. Praegu on wahekord raudtee ja põlewkiwikaewanduse wahel niisugune, et minu poolt on nendele ülesandeks tehtud oma wahel kindlat lepingut sõlmida. Raudteewalitsusele on ülesandeks tehtud kalkulatsiooni teha, kui palju ta selle aasta jooksul põlewkiwi wõiks ära tarvitada, ilma et selle juures suuremaid wäljaminekuid teha tuleks hoonete ehitamise alal põlewkiwi hoidmiseks. Tuleb wälja, et põlewkiwi tarwis läheb umbes 2 miljoni puuda. See saab lähemalt selgitatud ja siis annab raudteewalitsus põlewkiwikaewandusele kindlad tellimised sisse, et mitte ei tuleks niisugune juhtumine ette, nagu waremalt ette tulnud on, et antakse tellimine sisse sel ajal, kui kaewandusel pole wõimalik kiwi andagi. Tellimine tuleks waremalt sisse anda, et teataw produktsioon käepärast oleks, iseäranis suwekuudel, sest suwekuudel on põlewkiwi tarvitamine parem kuiwade ilmade tõttu. Selles mõttes on praegu tööd ja korraldused käimas ja walitsuse kütteainete poliitika läheb, nagu juba öeldud, sellest wälja, et wõimalikult meie maa kütteained ära tarvitatud saaks ja metsade põletamine wäheneks. Arwatawasti läheb see ka korda, sest kütteainete keskkomitee on likwideerimisel ning see likwideerimine saab arwatawasti sel aastal lõpule wiidud.

Härra Annusson arwustab siin kaubandus-tööstusministeeriumi väga asjalikult. Peab ütlema, et ettetoodud wead ja puudused on enam-wähem olemas.

Arwete pidamine on mitmes osakonnas tõesti väga puudulik. Selle puudulikkuse põhjused ulatawad juba mitu aastat tagasi sinna aega, kus suure õhinaga mitmesuguseid asutusi loodi, ilma et kindlasti teada oleks olnud, mis need asutused teewad ja milles nende ülesanne seisab. Sest ajajärgust on ka pärit, et kaubandus-tööstusministeerium niisugusele waldakale seisukohale on asunud, ja nimelt selle asemel, et riigis kaubandust enam-wähem juhtida, nagu seda kodanlistes riikides tehakse, otsekohe kauplemise peale on üle läinud ning suureks kaubamajaks muutunud. Minu ülesanne ei ole seda tegewust kritiseerida, sest mina olen alles uus isik kaubandus-tööstusministeeriumis, waid aruanded saawad lõppude lõpuks selle üle isegi selge pildi andma. Et aga härra Annusson imestas, et praegusel ajal weel teada ei ole, mis likwideeritawatest asutustest wälja tuleb ja kas nad kasu annawad ja omaga wälja tulewad, ei ole minu arwates õige. Sest enne, kui aruanded lõpetatud pole, ei saa ka kõige parem raamatupidaja ütelda, missugune bilans sealt lõppude lõpuks wälja tuleb. Selles asjas peab härradel Riigikogu liigetel wähegi kannatust olema. Wõib olla, et asjad väga halwad on, wõib olla, ka head — seda mina ei tea ja praegu, kus aruanded alles lõpetamata, oleks, nii ütelda, ülekohus selget pilti nõuda. Mis aga likwideerimiste käigusse puutub, wõin niipalju ütelda, et toitlusministeeriumi kaubad on likwideeritud. Kaubandus-agentuuri kaubad on ka osalt likwideeritud, osalt on nad komisjoni peale antud. Bensiinid ja nahwtad, millest siin jutt olnud, on kõik juba ära müüdnud. Riigiwaranduste osakonnas on asi natuke keerulisem. Seal on asjad, mis omal ajal peale okkupatsiooni ilma peremeheta jäid, üles wõetud. Neid asju on mitmed riigi kui ka omawalitsuse asutused üle wõtnud, kuid imelikul kombel ei taha nemad seda mitte tunnistada. Seal on väga segane asjaolu ja sellepärast edeneb see likwideerimine liig pikkamisi. Mina ütlen, et selles asjas ei wõi mitte kiwi üksi kaubandusministeeriumi peale wiisata, waid seal on ka süüdi teised asutused. Mulle näib, et sellest kaubandusliiksest alast kergemini lahti saame, kui lõpulik aruande kokkuseadmisest. Ma peatan wähe kaubaagentuuri juures. Kui kaubandusosakond likwideeriti, siis asutati üks uus asutus „Erkat“ ja wiimane wõttis kaubandusosakonnalt kaubad üle,

ilma et inwentuuri oleks tehtud. Ükski eraasutus ei tee niiviisi, waid waatab raamatutest saldo järele ja rewideerib faktiliselt üleantawat kaupa. „Erkat“ juures ei ole seda mitte tehtud. Omal ajal, kui „Erkat“ asutati, oli selleaegne kaubandus-tööstusministri kohusetäitja peaminister härra Tõnisson. Tema laskis korraga 20—30 inimest ametist lahti, need wiskasid raamatud nurka ja läksid minema. Sellest ajast saadik ongi see asi nii segane. Lõppude lõpuks saab igast tööst üle ja ma arwan, et aasta lõpul ka sellest tööst oleme suutnud üle saada.

Siin käsitas härra Annusson maapõue waranduste ja wee jõudude kasutamise asja. See on päris õige, et meil sel alal praegu õige mitmed sekeldused on. Meie maaseadus ei anna mitte mingisuguseid juhtnõure maapõue waranduste kohta. Maaseaduses on paragrahw, kus on öeldud, et kõik maapõue warandused on riigi omad. Nüüd tekib niisugune wahekord, et maapõues olewate waranduste kasutamise peale on kohe waja kontsessioone muretseda. Et sellesse asjasse selgust tuua, on juba wälja töötatud maaseadus. See seadus peab igatahes seda wahekorda selgitama. See eelnõu oli täna tööstusnõukogus arutamisel ja loodetawasti tuleb wist warsti ka otsaga Riigikogusse. Meil olemasolew olukord on selle läbi tekkinud, et maaseaduses kahjuks ei ole maapõue waranduste kasutamine kindlaks määratud. Samasugune lugu on ka wee jõududega. Meil on Eestis mitmed jõed ja kärestikud, millede peale põllu- ja kaubandus-tööstusministeeriumid ühel ajal pretendeeriwad. Arwatawasti saab ka see asi wastawa seadusega lahendatud.

Härra Wirma tegi siin etteheiteid, et riikliste ettewõtete põhikirjad ei ole weel Riigikogule ette kantud. Ma pean tähendama, et esialgul küll üksainus põhikiri Riigikogusse on sattunud. Niipea kui see Riigikogu komisjonis läbi on waadatud, järgnewad teised. Rkl. härra Wirma puudutas siin kontsessioonide wäljaandmise asja. Ma pean siin tähendama, et meil 3 wõimu riigis olemas on. Üks on seadusandline, see on Riigikogu, teine on seadusttäitew wõim, see on Wabariigi Walitsus ja kolmas on kohus. Iga wõim töötab neis piirides, mis põhiseaduses ette on nähtud. Wabariigi Walitsus on selles arwamises, et walitseb tema, kui walitsus, aga mitte Riigikogu. Riigikogu annab teatud seadused wälja ja Wabariigi Wa-

litsus täidab neid. Kui Wabariigi Walitsuse liige seadustest üle astub, neid mitte ei täida, siis tuleb ta kohtu alla anda, kui aga Wabariigi Walitsus in corpore seadustest on üle astunud, siis on Riigikogul õigus seda walitsust minema kihutada, see tähendab, walitsemisest eemale tõrjuda. Teist wahekorda ei wõi minu arwates mitte olla.

Siis tähendas härra Martna weel, et meie tollitariifid olla kõrged. Tema ütles paar näitust ette, ja kui mina neid tollitariifist järele waatasin, siis nägin, et tema on teatud tendentsi järele käinud ja just kõige kallimad asjad tollitariifist ette kandnud. Näituseks, härra Martna ütleb, et apteegirohtude pealt on 3.000 marka puuda pealt tolli wõetud. Tollitariifis § 112 p. 8 ja 9 on just kõik apteegirohud üles loetud ja üldiselt tuleb 400 ja 500 marka puuda pealt, kuna 3.000 marka on niisuguste doseeritud ja patendeeritud rohtude pealt, mis muidugi kallimad on. Niisamuti oli seal kohwi kohta tarwitatud, kuid see oli jällegi ära põletatud ja täiesti walmis kohwi, kuna harilikult sisse weetakse toorest oakohwi. Niiviisi etteheiteid teha oli wäga kerge, aga see on ekslik. Ma ei taha mitte rohkem näitusi ette tuua. Mis härra Martna küsimusesse puutub, et kunas lõpeb see kahe ministri wõim tollitariifide muutmise peale, — see ripub teist ära, sest tollitariifide seadused olid juba ammugi Riigikogule sisse antud läbiwaatamiseks, ja kui Riigikogu ei ole heaks arwanud seda tööd ette wõtta, siis ei ole need kaks ministrit süüdi, kes neid tolle aegajalt ajanõuetel peawad muutama. Asi on nimelt niisugune, et meie tooresainete ja masinate sissewedu kergendame, aga luksusartiklite tolli kõrgendame, et riigis oma tööstust edendada.

Siis ma teen weel paar märkust. Härra Martna eilse kõne stenogrammis lugesin mina, et kaubandus-tööstusministeeriumist olewat müüüd kohwi 3 marka nael kaubamaja „Atlantale“. Mina pean ütlema, et kaubamaja „Atlantale“ ei ole sealt ühtki tera kohwi müüüdud, ja „Atlantale“ ei ole ülepea tänase päewani kohwi ostnud ega ka kohwiga kaubelnud. See on kuritahtline laimudus, mis rahwasaadikule au ei tee. (J. Piiskar (is.): Kuidas selle kohwiga lugu õieti on?) Kohwi on müüüdud tootlusministeeriumi korraldusel ja on müüüdud kuidas kord ja kohus. Teie teate wäga hästi, et ennemalt oli kohwi 30 kopikat nael ja oli 3 rubla nael, ja nii wõite teie siin ka järele-

dusi teha, sest see on ju see kohwi, mis omal ajal oli „Erkati“ läbi tellitud, ja mis ligi kaks aastat on seisnud ja mille peale nõudmist ei olnud. Nüüd sai ta lõppude lõpuks ära müüdud. Need, keda asi rohkem huwitab, olge lahked, astuge kaubandus-lööstusministeeriumi sisse, sest mul on korraldus tehtud igauhele seda müümise akti näidata ja ei ole seal mingisugust saladust; aga laimduse wastu tõstan ma häält. Niisamuti kui härra Jürgenstein oma kõnet pidas ja ütles, et on üks inseneer Orle tulnud, ja et härra Orle on praegu ühe suurema osakonna juhataja, nimelt weosakonna, siis tegi härra Martna magedat nalja ja küsis, kas mitte „w“ täht seal ees ei ole, millega ta wist tahtis tähendada sõna „wor“, see tähendab — waras. (W a h e l h ü ü d e d.) Ma protesteerin oma ametkonna nimel niisuguse labase nalja wastu, mis härra Martna hallidele juustele au ei tee. (W a h e l h ü ü d e d p a h e m a l p o o l: K a s t e i e o m a k a u b a n d u s - p o l i i t i k a t a l a t i n i i a j a t e ?) M i n a a j a n o m a p o l i i t i k a t i k k a a u s a s t i . . . (W a h e l h ü ü d e d: O m a i s i k l i k k u p o l i i t i k a t. P a l j u k o h w i m a k s i s ?) . . . a g a n i i s u g u s t e l a b a s t e n a l j a d e g a e i t e e t e i e k o h w i k a l l i m a k s, e i k ü t a k a ü h t e g i w e d u r i t s o e m a k s. (J. P i i s k a r (i s.): W e e l l a b a s e m o m a s e l e t u s t e g a.)

See oleks lühidalt, mis ma seletuseks ütelda tahtsin.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Annusson: Mina ei saa ühineda härra Hint'i ettepanekuga. See ettepanek ei puuduta tänast päewakorda, waid tuleks arutusele laewasõidumeti eelarwe arutamise korral; ühtlasi ka eelarwe-komisjon ei ole eriti „General Surowtsewi“ remondiküsimust mitte arutanud ja see on olnud Riigikogust ära, kas see komisjoni antakse, sest see selle päewakorra-punkti alla ei käi.

Juhataja K. Wirma: Ainus paranduse ettepanek on rkl. Hint'i poolt sisse toodud, aga et see selle päewakorras olewa eelarwe-osa kohta ei käi, siis ei saa seda praegu hääletamisele panna, nii et siis on jäänud ainult eelarwe-komisjoni ettepanek kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe-osa wastu wõtta niisugusel kujul, nagu ta eelarwe-komisjoni poolt Riigikogule ette pandud, mis teeb wälja kogusummas 198.739.700 marka.

(Hääletatakse.) Wastu on wähe-
mus, sellepärast on see eelarwe-osa wastu wõetud. Riigikogu läheb järgmise eelarwe-osa, haridusministeeriumi eelarwe arutamisele.

Eelarwe-komisjoni aruandja J. Hünerson: Eelarwe-komisjon teeb ettepaneku haridusministeeriumi eelarwet järgmisel kujul wastu wõtta:

HARIDUSMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1.	Palgad	612.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	50.000.—
§ 9.	Esituskulud	50.000.—
	Kokku peatükk I	712.000.—

Peatükk II.

Ministeeriumi kantselei.

§ 1.	Palgad	1.151.800.—
§ 2.	Päewa- ja sõidukulud	390.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	370.000.—
§ 5.	Trükitööd	30.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	249.600.—
§ 7.	Liikuw wara	100.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	108.200.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	100.000.—
	Kokku peatükk II	2.499.600.—

Peatükk III.

Kooliosakond.

A. Keskasutus.

§ 1.	Palgad	1.010.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	250.000.—
§ 5.	Trükitööd	150.000.—
§ 13.	Auhinnad kaswatus-teadliste tööde eest	45.000.—
§ 23.	Õpekawade, eksami programmide kokkuseadmise kulud	75.000.—
§ 24 p. 1.	Kursuste ja eksamite kulud	3.729.700.—
§ 24 p. 2.	Uute tööstuskoolide ja kursuste kulud	3.672.600.—
§ 23 p. 1.	Toetussummad	16.450.000.—

§ 29 p. 2.	Ajaleht „Petserlasele“ Wabariigi Walitsuse otsuse järele määratud ja 1920 a. wäljamaksmata jäänud summad	
	Kokku peatükk III A.	25.382.700.—

B. Riigikoolid.

§ 1.	Palgad	32.479.600.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	194.700.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	2.751.200.—
§ 4.	Kantselei kulud	466.300.—
§ 6.	Majanduslised kulud	5.797.300.—
§ 7.	Liikuw wara	3.984.300.—
§ 25.	Õpetarbed ja õpewahendid	6.786.200.—
§ 33.	Erikulud	1.060.000.—
	Kokku peatükk III B.	53.519.600.—

C. Awalikud koolid.

§ 1.	Palgad	165.891.200.—
§ 28.	Erakoolide toetus- raha	18.373.600.—
§ 33.	Maakonna ja linna koolinõunikud	1.440.000.—
	Kokku peatükk III C.	185.764.800.—
	Kokku peatükk III	264.607.100.—

Peatükk IV.

Teaduse- ja kunstiosakond.

A. Keskasutus.

§ 1.	Palgad	256.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	20.000.—
§ 5.	Trükitööd	12.000.—
§ 28.	Toetussummad	11.601.800.—
§ 33.	Erikulud	2.284.000.—
	Kokku peatükk IV A.	14.174.200.—

B. Tartu ülikool.

§ 1.	Palgad	41.798.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	110.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	300.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	332.500.—
§ 6.	Majanduslised kulud	8.635.600.—
§ 7.	Liikuw wara	1.689.600.—
§ 15.	Hoonete remondid ja osalised ümberehitused	500.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 26.	Teaduslised kulud	1.000.000.—

§ 27.	Teaduslistele insti- tuutidele, kabinetti- dele ja kliinikutele ülewalpidamise kulu- deks ja toetuseks	8.733.500.—
§ 28.	Stipendiumid	4.109.000.—
	Kokku peatükk IV B.	67.258.600.—

C. Riigi keskarhiw.

§ 1.	Palgad	584.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	25.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	110.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	365.000.—
§ 7.	Liikuw wara	550.000.—
	Kokku peatükk IV C.	1.634.700.—
	Kokku peatükk IV	83.067.500.—

Peatükk V.

Majandusosakond.

Keskasutus.

§ 1.	Palgad	1.132.600.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	60.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	350.000.—
§ 6.	Kadrioru lossi kor- rashoidmise kulud	100.000.—
§ 18.	Weokulud	15.000.—
§ 33 p. 1.	Riigikooli ja muu- de majade plaanide walmistamisel tekki- wad kulud	150.000.—
§ 33 p. 2.	Eesti wabadus- sõjast osawõtnud kooliõpilaste hariduse andmise kulud	7.087.500.—
	Kokku peatükk V	8.895.100.—

Peatükk VI.

Wähemusrahwuste osakond.

§ 1.	Palgad	596.200.—
§ 6.	Majanduslised kulud	117.000.—
	Kokku peatükk VI.	713.200.—
	Kokku haridusministeerium	360.494.500.—

Kuna wanematekogu on otsustanud, et aruandjad wõiwad ette kanda ka eelarwe muudatused, mis eelarwe alamkommissjon teinud, ja mis mitte ei ole eelarwe-kommisjonis wastu wõetud, siis kannan mina ette need muudatused, mis eelarwe-alamkommissjon on teinud.

Esimene muudatus on peat. III-a. § 13. Auhinnad kaswatusliste tööde eest 45.000

marka. Eelarwe alamkommissjon teeb omalt poolt ettepaneku seda summat suurendada 55.000 marga wõrra, nii et saaks üldse 100.000 mk. Häid kaswatusteadlisi ja koolikirjanduslisi töid on wähe ehk peaaegu sugugi Eesti keeles ilmunud, nõue nende tööde järele on aga suur. Et oma pedagoogisid ergutada paremaid kaswatusteadlisi töid kirjutama, selleks oleks tarwis niisuguste tööde eest auhindu anda ja üleswõetud 45.000 on liig wähe, et mingit auhinda määrata. Oieti ei ole ka see lisandus kuigi suur, aga igatahes teeks tema natukene tähelpandawama auhinna määramise wõimalikuks. Sellepärast soowitab alamkommissjon seda summat eelarwesse wõtta, nimelt § 13 55.000 marga wõrra suurendada, nii et kokku tuleks 100.000 mk.

Teine muudatus on sama peatüki § 24 p. 1 — kursuste ja eksamite kulud. Alamkommissjon teeb ettepaneku seda summat 3.729.700 marka suurendada weel 168.700 marga wõrra, nõnda et saaks 3.898.400 marka. Alamkommissjon on eelarwe lisade põhjal üksikasjaliselt järele arwanud, kuidawiisi oleks wõimalik neid kursuste ja eksamite kawasid teostada. Kui üksikasju käsitada, siis wõib otsusele jõuda, et kawatsetawaid kursusi ja eksamid ei ole mitte wõimalik ära pidada selle summaga, mis eelarwesse on wõetud, waid et suurendamisi tarwis oleks, nimelt: 1) keskkooliõpetajate kursuste kulusummade katmiseks juurde lisada 49.000 marka, 2) algkooliõpetajate kutsekoolide kulusumma suurendada 150.000 marga wõrra, 3) õpewahendite walmistamiseks, kahe kursuse kulusummade suurendamiseks 48.000 marka; 4) joonistuse ja õpetajate kursuste kulusumma suurendada 14.800 marga wõrra. Kõik need kokku teeks 217.720 mk. Selle juures arwas alamkommissjon, et oleks wõimalik vähendada algkooliõpetajate täiendawate kursuste kulusumma 22.600 marga wõrra, Saksa õpetajate kursuste kulusumma 10.600 marga wõrra, Wene õpetajate kursuste kulusumma 15.800 marga wõrra, nii et vähendatud oleks kokku 49.000 marka. Seega jääks suurendamiseks üle 168.700 marka.

Kolmas ettepanek — suurendada on sellesamas § 28 p. 1 toetussummasid. Eelarwe-kommissjoni poolt on üles wõetud 16.450 000. Alamkommissjon teeb ettepaneku seda suurendada 2.340.000 marga wõrra, nii et lõpusumma tuleks 18.790.000. Seal on mitmesugused suurendused alam-

kommissjoni poolt tarwilikuks tunnistatud. Kõige pealt ofeks tingimata tarwilik laste kooli- ja kaswatusteadlist kirjandust soetada. Ministereium on selleks otstarbeks ettepanekuga pööranud walitsuse poole määrata 6.200.000 marka, aga see on täielikult sel korral mittewastuwõetawaks tunnistatud. Kuid, et asi hädapärast tarwilik on, siis wõiks ometi esialgselt wähemast summastki juttu olla, peaks wähemalt ühe miljoni selleks määrama alamkommissjoni arwamise järele.

Teiseks teeb alamkommissjon ettepaneku ajakirjale „Kaswatus“ weel toetusraha suurendada, nimelt juurde lisades 90.000 marka. Ja siis edasi palub ta suurendada rahwaraamatukogudele lubatud summat 750.000 marga wõrra ja rahwaülikoolidele lubatud summat 500.000 marga wõrra. Rahwaraamatukogud ja rahwaülikoolid on ju tähtsad tegurid hari-dusalal väljaspool kooli ja on neid meie rahwa juures iseäranis tarwis, kuna meie praegune põlw on tulnud puudulikust algkoolist, on tarwis neid asutusi ja abinõusid rahwale kättesaadawaks teha, mille abil ja waral tema ise täiskaswanuna wõiks oma teadmisi ja kirjaoskamist laiendada ja suurendada. Need summad kokku teewad 2.340.000 marka välja.

Edasi on järgmine suurendus sellesamas peatükis B. osas „Riigikoolid“ ja nimelt § 3-das „Toetus ja arstiabi“. Seal teeb alamkommissjon ettepaneku seda summat weel suurendada 28.400 marga wõrra, nõnda et selle paragrahwi summa saaks olema 2.779.600 marka. Nimelt on tarwis arstiabi kulusid suurendada Wõru õpetajate seminaarile 15.000 marga wõrra ja Tallinna tehnikumile 16.000 marga wõrra, sellejuures aga wõib vähendada Pärnu merekoolis arstiabi summat 2.600 marga wõrra, nõnda et siis jääb kogusumma suurendatuks 28.400 marga wõrra.

Järgmine suurenduse ettepanek on sellesama peatüki B. osas § 25 juures „Õpetarbed ja õpewahendid“. Siin on kommissjoni poolt ette pandud 6.786.200 marka, alamkommissjon soowitab sinna weel üles wõtta 250.000 marka, nõnda et saaks selle paragrahwi kogusumma 7.036.200 marka. See summa 250.000 marka oleks tarwilik õpetarbete ja õpewahendite muretsemiseks Tallinna tehnikumile, mis teatawasti uus kool on, alles asutatud, ja kus niisugustest õpewahenditest wäga suur puudus on, mis aga, kui tehniline õpeasutus, wäga rohkesti ja täielikult nendega wa-

rustatud peaks olema, sest muidu on õpetus peaaegu võimatu ja mõttetu, kui sellele õpeasutusele kõige tarvilikumaid ja hädalisemaidki asju muretseda ei saa. Pean selle peale tähendama, et alamkommissjon on Tallinna tehnikumi õpetarbete nimekirja üksikasjaliselt läbi vaadanud ja sellejuures on otsusele jõudnud, et alla selle summa selles koolis õpetööd kuidagi vähegi õigel viisil teha ei saa. Sellepärast oleks hädasti tarvilik seda summat suurendada.

Järgmine suurenduse ettepanek on selle peatüki C. osas „Avalikud koolid“ § 28-as „erakoolide toetusrahad“. Eelarwes on ette nähtud 18.373.600 marka, alamkommissjon teeb ettepaneku seda summat suurendada veel 1.668.000 marga võrra, nõnda et selle paragrahwi summaks saaks 20.041.600 marka. Siin on jälle terve rida erakoolisid, kelle toetussummad alamkommissjon üksikasjaliselt läbi katsunud ja kaalunud on ja ühtlasi ka nende õpeasutuste eelarwed tähelepanu alla on võtnud ja sellejuures selgusele jõudnud, et nendel õpeasutustel ei ole teisel viisil võimalik oma ülesandeid täita, kui neile vähemalt sellel määral toetussummasid ei anta. Seal on, näituseks mitmed niisugused õpeasutused, kes juba otsustanud on ajutiselt oma tegewust seisma panna, kui neile riigi poolt mitte nõutawat toetust ei anta, nagu Tartu õhtu-realgümnaasium. Siis on seal ka mitmed eraõpeasutused, mis mitte üldhariduslised ei ole, vaid kutsekoolid, mis kutseharidust välja jagavad, näituseks, Tartu naiseltsi ja Tartu naisühingu käsitöökoolid. Kui meie haridusministeeriumi eelarwet vaatame, siis leiame, et siin kutsehariduse andmiseks võrdlemisi õige väikesed summad ära tarwitatakse. Kuna ministeeriumil enesel veel võrdlemisi vähe kutsekoolisid on organiseeritud, siis paistab, et peaks ometi vähemalt era kutsekoolisid õhutama ja toetama, et nad korralikult ja täie jõuga võiksid tööd teha, et seda suurt puudust kutsehariduse järele meil aidata kõrwaldada.

Siis on siin niisugused asutused, nagu kurtummade kool ja Naini asutus ja peale selle veel üks asutus, mis aasta jooksul päris awalikkude koolide hulka üle võetakse, s. o. nimelt Tõrwa realgümnaasium. Nende koolide toetuseks on eelarwesse üles võetud 1.882.000 mrk. Alamkommissjoni kaalumise järele oleks hädasti tarwis 3.550.000 mk. Nii jääb puudu 1.688.000

mk. Alamkommissjon teeb ettepaneku ka seda summat eelarwesse võtta.

Edasi on muudatus ette panna IV peatüki keskasutuse osa § 28 kohta, kus on toetussummad teaduse- ja kunstiosakonnas määratud Tallinna Eesti muuseumile, Tartu Eesti muuseumile, akadeemilisele emakeele seltsile, Eesti kirjanduse seltsile ja „Pallase“ kunstikoolile. Need on mitmesugused kultuurilised ja hariduslised asutused ja nende toetuseks on eelarwes ette nähtud 1.380.000 mk. Alamkommissjoni arwates peaks toetuse minimaalne summa olema 2.020.000 mk. Seda suurendust palub alamkommissjon 11.601.800 margale juurde lisada. Need on kõik muudatused, mis alamkommissjon ette paneb.

Juhataja **K. Wirma**: Ma saan neist ettepanekutest nii aru, et need on Teie isiklikud ettepanekud, mispärast ma neid kirjalikult palun sisse anda.

W. Ernits (sd.): Mina ei taha pikka peatada haridusministeeriumi üldise poliitika juures. Tähelepanu ainult nende punktide peale, mille kohta mina oma kogemuste põhjal võin kõneleda.

Wäga õnnetu oli wabahariduse osakonna kaotamine ministeeriumis. Sellest osakonnast on veel järele jäänud 3 instruktorit; nende tegewus on senni õige väike. Nemad on kooliosakonna juhtida ja nad on õieti ilma tööta seisnud. Üksikutel juhustel on nad maal ringi käinud. Wiimasel ajal on karskusseltside keskoimkond nad omale tööle saanud. See on väga hea, aga waba haridustöö nõuab laialisemat tegewusala. Selle peale tuleb tingimata rohkem tähelepanu juhtida ja waba haridustöö osakond tuleks ministeeriumis uuesti asutada.

Järgmine küsimus, mida ma puudutan, on bibliografeerimise asi. Meil on Tartus olemas bibliograafia instituut. Väike toetussumma sellele asutusele mõjub halvalt tema töö peale. Bibliograafia instituudil on ülesandeks sisuliselt klassifitseerida ja katalogiseerida meie terwet ajakirjandust Jansen'i ajast alates. Praeguse toetuse juures võib instituut ainult 2 inimest ametis pidada. See toetussumma on kõigest 150.000 mk. Meie bibliograafia ei saa sel kombel kunagi walmis, sest 2 inimest võivad Eesti ajakirjandust bibliografeerida 50, võib olla, rohkem aastaid. Meil on aga tarwis, et bibliograafia juba mõne aasta pärast walmis oleks, et teda tarwitada võiks. Bibliograafia tuleks

meile mitmesuguste eriküsimuste juures appi ja näitaks, mis Eesti ajakirjanduses nende küsimuste üle on kirjutatud.

Edasi peaks tingimata suurendatama toetussummat spordi peale. Spordi toetuseks on eelarwesse üles wõetud kõigest 300.000 mk. Sellest toetusest läheb osa spordi kursustele ja wististe 100.000 mk. spordi liidule. Meil on rahwaarw umbes 1.200.000, nii et määratud toetussummaga kuigi palju ära teha ei saa. Hiljuti lugesin ajalehest, et Hollandis on sunduslik keharajutus 16—20 aastaste kodanikkude tarwis sisse seatud. Mina arwan, et ka meil tuleks kunagi see sundus maksma panna. Kuid selleks jääb enne palju eeltööd teha ja 300.000 margast on ühe aasta eeltöödeks tõesti wähe.

Järgmisena puudutaksin haridusministeeriumi eelarwe puhul seda, et meie koolides tuleks eestlaste, setude ja ingerlaste wenestamisele lõpp teha, et neil ei tuleks wenekeelses koolis käia.

Nüüd, mis puutub üldse koolidesse, iseäranis keskkoolidesse, siis peab tähendama, et noorsoo kongressi puhul ette tulnud juhtumised on haridusministeeriumi poolt hoopis teistmoodi klassifitseeritud, kui nad tõepoolest olid. Oli seal harilik joomine, wanade joomise refleks, mida meil ei tarwitse ühendusse seada ideeliste wooludega. See küsimus ei ole igatahes mitte küllalt selge ja mina leian, et niihästi selles, kui ka mõnes muus küsimuses on wast liig radikaalsed oldud. Ja üks otsus, näituseks, üleriiklisel keskkoolide direktorite kongressil on mulle aru saamatu: peetakse wõimalikuks noorsoo organiseerimist koolide järele, isegi koolidewaheline organiseerimine on lubatud, kuid üleriiklist organiseerimist ei peeta mitte tarwilikuks. Mina ei suuda sellest kuidagi aru saada. Praegune noorsooliikumine on ju ka alguses üksikutes koolides tekkinud ja pärast üle riigi laienenud. Igasugused liikumised püüawad saada rahwuswaheliseks, teaduse liikumised, töörahwa, karskuse jne. Miks peaks siis noorsooliikumisele piiri panema? Mina saan aru, et see on teatawal määral harjumine tulewase eluga, see on organiseerimise oskuse omandamine, mida tulewases elus waja on, sest ega siis tulewases elus ei ole waja ainult raamatuid, waid on ju waja wäga palju muid asju. Ja miks siis seda ei lubata? Kui sellega

tahetakse aatelisi woolusid maha suruda, siis oleks see wast ehk teine asi, aga mina leian, et seda ei tarwitseks sugugi mitte teha. Wõib olla, tahetakse sellega kommunismuse wastu wõidelda, aga mina ütlen, et siis on see üks eksitus ja selle läbi aetakse pöranda alla ka neid, kes sugugi kommunistid ei ole. Mina arwan, et see üleliigne ärewus, mis Wiljandi sündmuste puhul tekkis, loodetawasti pärastpoole ära kaob.

Siis tahaksin wähe peatada Tartu ülikooli juures. Siin õiguse pärast peaks ette panema meie ülikooli eelarwet tuntawalt suurendada, sest ülikool on niisugune teaduslik asutus, kes wäikeste kuludega läbi ei saa. Praegu saadakse suurem osa sissetulekutest õpemaksust ja selle tagajärjel on praegu suur hulk üliõpilasi ülikoolist sunnitud lahkuma. Üldse on selle liiga kõrge õpemaksu pärast palju nurisetud. Ja kui tahetakse õpemaksu vähendada, siis peab wastawalt ülikooli eelarwet suurendama. Mis puutub ülikooli õpejõududesse, siis peab tähendama, et kõik head õpejõud on meil esialgu wäljamaal, ühed on juba ära läinud, teised lähewad ära ja põhjuseks on liiga wäikene palk, wõrreldes wäljamaaga. Ses suhtes on kokkuhoidmine meile suurt kahju toonud. (J. Annusson (töer.): Saksamaale ei ole ka kõrgem palk.) Saksamaa kurs langeb ja selle tõttu on seal palgad madalad. Igatahes on Soomes palgad kõrgemad kui meil ja just Soome lähewad meie paremad jõud. Ja kui nad kõik ära lähewad, siis jääb meie ülikool teatawal määral lagedaks. Aga seda asjalu praegu enam parandada ei saa, kuid tulewikus peab ülikooli eelarwele rohkem tähelepanu pühendama.

E. Martinson (sd.): Meile on wäga sagedasti haridusalal Soomet eeskujuks seatud ja eelarwe arutamise puhul on haridusministeeriumi eelarwet Soome eelarwega wõrreldud. On leitud, et meie eelarwe, relatiivselt wõetuna, ligikaudu Soome omale wõrdub. Et aga Soome mitte ei tarwitse oma riigi kaitseks nii palju kulutada, kui meie, et tema kaemat aega on paremates tingimistes elanud, mille tõttu tema siis ka on majandusliselt ja kultuuriliselt meist palju kõrgemal, sellepärast siis arwatakse, et kui meie haridusministeeriumi kulud ligikaudu relatiivselt lähenewad Soome haridusmi-

nisteeriumi kuludele, et siis meie haridusministeeriumi kulud liig suureks aetud on ja meie rahwale täiesti üle jõu käiwad. Kuid see wõrdlus lonkab, selle juures ei ole mitte tungitud arwude sisse, waid on ainult paljaid arwusid wõrreldud. On ju teada, et Soome haridusministeeriumi eelarwes puuduwad kutsekoolid, wähemusrahwuste osakond ja ka ministeeriumi juhatusse kulud, kuna nad Soome eelarwes mujal figureeriwad, ja meie eelarwes puuduwad summad kirikutele, mis Soome haridusministeeriumi eelarwes figureeriwad. Kui meie arwaksime nende kahe ministeeriumi eelarwete ühtlustamise sihis maha meie haridusministeeriumi eelarwest 26 miljoni marka kutsekoolide kulusid, 700 tuhat marka ministeeriumi juhatusse kulusid ja 700.000 mk. wähemusrahwuste osakonna kulusid, siis saaksime summa, mis oleks 333 milj. Emk. — Tarwitan siin ja ka edaspidi mitte täpipealseid summe, waid ümmarguselt wäljaarwatuid. — Soome haridusministeeriumi eelarwe korrallikud kulud, wälja arwatud summad kirikutele, moodustawad 190 miljoni Smk., s. o. umbes 1.350 miljoni Emk. Kui arwan, et Soome meist rahwaarwuliselt ümmarguselt 3 korda suurem on, siis peaks meie haridusministeeriumi korrallikud kulud olema 450 miljoni Emk., ehk teiste sõnadega — peaks 35% ehk 117 miljoni Emk. praegusest suurem olema. Wõrdleme meie ja Soome haridusministeeriumi korrallikku eelarwe-summat terve korralliku eelarwe-summaga. Kui wõrdluse ühtlustamiseks Soome korrallikust eelarwest maha arwata riigi wõlad, mis riikides wõiwad mitmesugused olla, peale selle weel eelarwe ülejääk ja ülekande summad, mis seal olemas, meil aga ei ole, siis jääks järele Soome korrallikust eelarwest 1.682 miljoni Smk., millest haridusministeeriumi korrallikud kulud 11% wälja teewad. Kui meie korrallikust eelarwest maha arwata riigi wõlad, siis jääks järele 4.214 miljoni Emk. korrallikka kulusid, millest meie haridusministeeriumi korrallikud kulud 8% moodustawad. Nii siis näeme, et ka wõrreldes nende kahe haridusministeeriumi korrallikkude kulude summasisid kogu korralliku eelarwe summadega, Soomes need kulud on $\frac{1}{3}$, s. o. 37,5% suuremad kui meil. Nii on siis Soomemaa, keda meie harilikult palju konserwatiwsemaks peame, kui meie maad, ses suhtes meist palju ees.

Agaga kui waatame lähemalt seda, kuidas meie haridusministeeriumi eelarwe on jaotatud, siis on pilt sootu teine. Ülikooli kulud Soomes on 6,7 miljoni Smk. ehk 3½% haridusministeeriumi korrallikkudest kuludest, meil on 67 miljoni Emk. ehk 20% wastawaist kuludest. Keskkoolide kulud, wälja arwatud õpetajate seminaaride kulud, on Soomes 32 miljoni Smk. ehk 16% terve ministeeriumi korrallikkudest kuludest, meil on 80 miljoni Emk. ehk 25% wastawaist kuludest. Algkoolide kulud Soomes on 125 miljoni Smk., s. o. 66%, meil aga 110 miljoni Emk. ehk 33% kõigest haridusministeeriumi korrallikkudest kuludest. (Paremalt poolt: Mis maakonnad maksawad?!) Ma räägin praegu ainult ministeeriumi kuludest, Soomes maksawad maakonnad ka.

Nii näeme siis, et meil algkooli kulud eelarwes poole wähemad on, kui Soomes. Wäljaspool koolihariduse: rahwaülikoolide, rahwaraamatukogude jne. kulud on Soomes 4½ miljoni Smk., s. o. 2½% Soome haridusministeeriumi korrallikkudest kuludest, meil aga 2 miljoni Emk. ehk ½% ministeeriumi korrallikkudest kuludest. Tähenab, meil on wäljaspool kooli hariduse kulud 5 korda wähemad, relatiivselt wõetud, kui Soomes.

Neist arwudest selgub, et meie haridusministeeriumi eelarwe mitte ainult kogusumma poolest Soome omast taga ei ole, waid et ka jaotuse poolest meie haridusministeeriumi eelarwe palju tagurliisem on, kui Soome oma. Soomes moodustawad algkoolide kulud 66%, meil aga 33% haridusministeeriumi korrallikust eelarwest, selle wastu aga moodustawad meil üli- ja keskkooli kulud ilma seminaari kuludeta 45%, Soomes aga kõigest 19½% ministeeriumi korrallikkudest kuludest. Nii et Soomes just algkoolide peale palju rohkem kulutatakse, kui kesk- ja ülikoolide peale. (A. Jürman (põl.): See on täiesti õige! J. Luiga (töer.): Tähenab siis, et ülikooli ei pea olema!) Ülikool ükski ei moodusta seda suurt protsenti, waid palju rohkem keskkoolide kulud. Kuid ma tähendan, et meie ülikooli kulud, mitte ainult relatiivselt wõetud, waid ka absoluutselt, on suuremad kui Soomes. Wäljaspool kooli hariduse kulud ei tohiks meil wäiksed olla, kuna meie rahwa üldharidus wäga palju Soome omast taga on. Siiski moodustawad seks otstarbeks

määratud summad meil kõigest $\frac{1}{2}\%$, Soomes aga $2\frac{1}{2}\%$ ministeeriumi korralikkudest kuludest, seega siis 5 korda suuremad kui meil. Wõidakst tähendada, et rahwakooli kulud Soomes sellepärast meist suuremad on, et seal rahwakoolide õpetajate palga peajasjalikult riik maksab, kuna meil sellest üle poole omawalitsuste kanda on. Kuid siin see õnnetus meil ongi. Soome on ju enam arenenud, kui meie. Soomes on maakonnad, linnad ja asutused palju rohkem arenenud ja nemad suudawad ennemini rahwakoolide kulusid suuremal määral oma kanda wõtta. Meie teame, et Soomes ei teostata algharidust nii kiires tempos, kui meil, mille tõttu alghariduslised kulud mitte nii rasked ei tundu. Meil pandi aasta keskel õpetajate palga kõrgendusest tekkinud kulud kõik omawalitsuste õlgadele. Riigikulud, mis tänawu algkooliõpetajate palkadeks arwatud, on selle aasta eelarwes wähenenud mõnekümne miljoni marga wõrra. Nähtawasti on riik sellest korraldusest omale profiiti teinud. Selle juures ei küsitud mitte, kas omawalitsused suudawad seda koormat kanda. Neile ei ole ka pärast wõimaldatud tarwilisel määral uusi sissetulekuallikaid leida. Omawalitsusse puutuwate küsimuste lahendamine ja puudujääkide katmise küsimus on minu arust üks nõrgematest. Kui meie riigi eelarwe küll hästi tasakaalu on wiidud, selle juures aga rahwale maksud peale pandud, mis on väga suured ja kulukad, nii et omawalitsuste heaks enam suurt juurde wõtta wõimalik ei ole, siis ei ole seisukord õmeti korras. Sellest väga tähtsat küsimusest on ikka mööda minna püütud. Härra Riigiwanem ei teadnud ka oma kõnes nende puudujääkide küsimuste kohta muud öelda, kui ainult, et Wõru maakonnawalitsuse esituskulude suuri summe ironiseerida. Minu arwates ei ole aga sellega küsimuse oluline külg puudutatud. Kui meie mitte ei taha Soomele järele minna ja algkooliõpetajate palka terwelt riigi kanda wõtta, siis peaksime wähemalt palju suuremal määral algkoolide õpetajate palkasid riigi kanda wõtma, wähemalt esialgul seda tegema, nagu sellest juba ennemalt mitu korda meie rühma poolt kõneldud on. Muidugi teada et meie riigi eelarwe selle läbi 100—150 miljoni marga wõrra suureneks, kuid see summa ei oleks siiski meie riigi eelarwele nii väga raske kanda. Peaks wõi-

malust leitama mõnes teises asjas kulusid wähendada, sest meie teame, et maakonnad praegu väga wiletsas seisukorras on ja see seisukord iga päewaga ikka raskemaks muutub. Näituseks on meie Wiru maakonna õpetajate liidu poolt kiri saadetud, mis sealset õpetajate seisukorda walgustab. See kiri käib järgmiselt: „Wirumaa õpetajate liidu täiskogu arutas 12. märtsil s. a. kooli päewamuresid ja haridustöö tingimisi Wirumaal ja leidis, et need tingimised on niiwõrd ebanormaalsed ja päewamured niiwõrd rasked, et igasugune haridustöö edu ja selle eeltingimine — rahulikult koolitööle andumine õpetajail — täiesti wõimatud on järgmistel põhjustel: kolm kuud on õpetajail $\frac{1}{2}$ palka saamata. Õpetajad, iseäranis perekonnaga õpetajad, on väga raskest seisukorras. Meeleolu muutub ikka ärewamaks kui maakonna kooliwalitsus ükskõiksest seletab, et palka ei saa maksta ja ei teagi millal saab. Õpetajate palkadest kõneledes awaldab Wiru maakonnawalitsus terve õpetajaskonna ja rahwahariduse wastu awalikku waenu, mida ajakirjandus seltskonnale edasi annab. See waen awalduis iseäranis terawalt maakondade liidu nõukogus ja maakonnanõukogu koosolekul. Waenu põhjus peitub asjaolus, et õpetajate palgaseadus kohustab maakonnawalitsust õpetajaile palka maksma, mis eelarwes suure puudujäägi tekitab ja uusi maksusid sunnib nõudma. Uued maksud ja puudujääk on aga walitsewale erakonnale komistuskikiwiks ja erakonnad, pidades oma erakonna huwisid kõige ülemaks asjaks, ei halasta kedagi, kes nende wõimu kaudseltki nõrgestab. Niisugune hoolimatus ja ülekohtune põhjendamatu waen terve õpetajaskonna wastu haawab hinge põhjani õpetajaid ning sunnib paljuid paremaid inimesi kas koolipõllult lahkuma, seltskonnale wõöraks jääma, wõi abi otsima ägedas erakondlikes wõitluses.

Wirumaa õpetajate liit ühes demokraatliselt mõtlejate kodanikkudega usub siiski, et laialine rahwaharidus Eesti iseisewisuse ja demokraatlise korra kindlaks tagatiseks on ja et Eesti õpetajaist suurem osa oma töö ja meelsusega Eesti riigile väga tarwilikud inimesed on, mis pärast riigi ja rahwa huwides ei wõi lubada, et mõni poliitiline rühm, kellel ajutiselt õigus rahwa nimel kõnelda ja tegutseda, hoolimata rahwa ja rahwaha-

riduse tegelaste wahela ülepääsemata kuristikul loowad.

Eesti õpetajad arwawad, et õiguslikes riigis nende kohta antud seadused niisama pühad on, nagu kõik teised seadused, sellepärast on õpetajad õigustatud lugema alandawaks ja haawawaks ka seda nähtust, et kõik teised ametnikud ja töölised oma palga wiisakalt ja korralikult kätte saawad, kuna algkooliõpetajad palga kättesaamise pärast sunnitud on otse sõjalal seisma ja kõiksugust mõnitust kuulma.

Wiru maakonnawalitsuse ja nõukogu walitewate rühmade hoolimatus rahwahariduse wastu awalduw wäga kujukalt selles, et hariduse juhiks pandi partei huiwides karjakaswatuse kontroll-assistent, kes kooliküsimustes täiesti wõhik, mispärast asjata ootawad kõrwaldamist kõiksugused koolitööd takistawad põhjused ja asjalikku lahendamist tähtsad haridustöö päewaküsimused, nagu kooliwõrgu loomine, koolisunduse maksmapanemine, ühtluskooli teostamine ja koolidele sündsate ruumide muretsemine. Haridusosakonna juhatajat ei ole tegelikult olemaski, sest nimeliselt haridusosakonna juhataja on ka maakonnawalitsuse esimees ja kogupõllumeeste kaubandusagent, mille tõttu ta haridusosakonnas õige harwa on ja kooliküsimustega wähe tegemist teeb. Walla kooliwalitsuste tegelased ja koolijuhatajad, kes kirjade peale asjata wastust oodanud, sõidawad kaugelt linna, et kooliwalitsuses rutulisi kooli päewamuresid lahendada, kuid nad otsiwad ja ootawad jälle asjata osakonna juhatajat, kes kogupõllumeeste kaerte operatsioonide juures ametis. Wiimaks sai osakonna juhataja toime niisuguse äärmiselt seaduswastase wõttega, et keelas koolijuhatajail ja õpetajail osakonda ilmunise hoopis ära. Ei ole kahtlust, et sarnane imelik keeld korralagedust ja segadust sünnitab.“

Sarnaseid kirju on õpetajate liit saanud ka teistest maakondadest ja on teada, et ka seal asjaolu parem ei ole. Saaremaa maakonnawalitsus on pidanud täielikult likwideeruma. (L. Johanson (sd.): Küll teeb maaliit kahju Eesti riigile! J. Piiskar (is.): Ka kaerad ei kasw enam!)

Erakoolide toetamiseks oli meil 1921 a. eelarwes 2 miljoni marka. Käesolewal aastal aga 9 korda rohkem, see on 18 miljoni marka. Toetust saawad tea-

tawasti erakeskkoolid. Abiraha suurendamine erakeskkoolidele samal ajal, kui algkooli summe on wähenatud, ei ole soowitaw. Abisaajatest koolidest on mõned wäga kõrge õpemaksuga — ühel koguni 6000 mk. — alumistes klassides aastas. Ka õpemaksust wabastatud õpilaste arw on mõnes koolis kõigest 2%. Kui arwesse wõtame asjaolu, et nende koolide ülemaisse keskkooli klassidesse peaaegu ainult need pääsewad, kes nende koolide juures olewad algkooli klassid on lõpetanud, siis on selge, et sarnased erakeskkoolid ei täida awalikkude keskkoolide ülesandeid ja et neile abiraha andmine ei ole seadusega kokkukõlas.

Meie haridusministeeriumi eelarwes puudub riikline toetus loowatele kunstnikkudele ja kirjanikkudele. Eelarwekomisjonis wõeti wastu minu ettepanek walitsusele soowi awaldada, et ta 1923 a. eelarwesse sisse wõtaks summa tähendatud toetuse määramiseks ja wastawa seaduseelnõu wälja töötaks. Kahjuks ei ole seda soowiawaldust Riigikogule mitte esitatud, mispärast mul seda Riigikogus korrata tuleb. Asja põhjenduseks juhin tähelpanu järgmiste asjaolude peale:

Kõigi wähegi kultuuriliste wäikerahwaste juures on loowate kirjanikkude riiklik toetus maksmas, wälja arwatud Eesti. Skandinaawias teostati seda põhimõtet aasta 40 eest, samuti ka Soomes. Seal on makswad mitmesugused toetuswiisid ühel hoobil: palk, aupalgad üksikute tööde eest ja ajutised stipendiumid. Lätis küll palgastüsteemi pole, kuid seal toetab riik kirjandust teisel teel õieti 1ikkalikult.

Kirjanikkude toetamise wastu waieldakse harilikult sellest seisukohast, et meil weel kirjandust polegi, mida toetada maksaks. Kuid ka Skandinaawias polnud seda, kui seal toetuse põhimõte maksma pandi. Ühiskond alles aitas suurtel kirjanikkudel wälja kujuneda. Ibsen läks esimene kord riigi stipendiumiga wäljamaale 1852 a., kui ta ainult ühe raamatu oli wälja annud. 30 aastat elas ta wäljamaal stipendiumide abil, ilma milleta ta produktioon selleaegsetes Norra oludes mõeldaw poleks olnud, sest ta kirjutas wõrdlemisi wähe — pea reeglikindlalt üks wäheldane raamat 2 aasta tagant. Ta aineline jõukus tõusis alles siis, kui ta üleilma kuulsaks oli saanud. Ümber sama kordus ka Juhani Aho saatuses.

Suurrahwaste juures lööb end wääruslik kirjanik ka aineliselt harilikult peatselt läbi. Kuid wäikerahwaste juures ei aita ka and kuigi palju. Teda tunnistatakse, kuid ta raamatuid trükitakse paartuhat eksemplaari, millest saadud honoraar iialgi ei wõimalda seda, et ta paar aastat järgmise töö kallal wõiks wiita. Harilikult ei saa aga Eesti kirjanik praegu, kus meil kirjastusolud wõimatu wiletsad ja päew-päewalt wiletsaks muutuwad, ka paarituhandegi eksemplaari eest honoraari kätte.

Aineliselt paremini on kindlustatud need kirjanikud, kes ülepeakaela ning palju produtseeriwad ja laiemate hulkade maitsele wastawad. Sarnase asjaoluga on seletataw, et meie kirjanduses on väga ja väga pisut wäärtuslikku. Wäärtuslikku wõib ju ainult wähe produtseerida, kuid wäheprodutseerijal kirjanikul on meil wõimatu elada.

On kurdetud meie keskkooli noorsoo kõlblise langemise ja ideaalide puuduse üle. Kas selle juures mitte osa süüdi ei kannu ka meie alawäärtuslik kirjandus? Ka head klassika- ja tõlkekirjandust on meil väga wähesel määral olemas. On ju teada, et just iseäranis keskkoolide wanemates klassides on kurdetud, et ilma klassikuteta kuidagi läbi ei saa. Ei aita see palju, kui öeldakse, et niisugune kirjatöö on olemas, kui wõimalik ei ole õpilasel seda kirjatööd läbi lugeda. Ei saa ütelda, et sellel alal meie haridusministeerium suurt teguwõimu oleks awaldanud. Asutustele, kes on tahtnud meie kirjandust eestkätt sel alal täiendada, näituseks Eesti koolikirjanduse seltsi toimkond, ei ole mitte lahel käel wastu tulnud. Eelarwe alamkomisjon on katsumud neid summe suurendada, kuid väga kahtlane on, kas wõib neid ettepanekuid wastu wõtta wormilistel põhjustel. Rõõmustawal wiisil ei ole haridusministeerium ka mitte hakanud walitsuse kriisi tegema, kui meie eelarwe-komisjon siiski mõned summad seal suurendanud, kui küll need mitte küsitud ei olnud nii suurel määral. Nii läks meil korda sisse wõtta 1 miljon operatsiooni summadeks õpeabinõude muretsemiseks, siis suurendada seminaari õpilaste stipendiumi, iga stipendiumi saaja kohta kunni 1000 marka kuus. Siis suurendati weel kunstikooli „Pallas'e“ toetusraha 1.145.000 m. peale jne. Wanadele õpetajatele määratud toetussumma suurendasime 200.000 marga

wõrra. Suuremal määral suurendamisega ei olnud haridusministeerium nõus. Arwan, et 1000—1500 marka kuus toetust anda hallpeadele, kes oma terwise ohwerdanud rahwakoolile, ikkagi liig wähe on. Pealegi oleks neil täieline õigus olnud pensioni saada palju suuremal määral, kui mitte meie iseseiswus sellest kriipsu läbi ei oleks tõmmanud.

Kutsekoolidest on juba räägitud, ei hakka kordama. 1921 a. eelarwe arutuse puhul tähendasin, et meil merekoole liig palju on. Käesolewa eelarwe arutamisel selgus, et neis õige wähe õpilasi on, ühes neist ainult 5—6 õpilast.

Walitsuse poolt esitatud seaduseelnõus riigi eelarwe kokkuseadmise, läbiwaatamise ja täiendamise kohta, on muuseas üles seatud põhimõte, et eelarwes krediidid peawad ära jaotatud olema otstarbete järele. Selle põhimõtte wastu patustawad mitmete ministeeriumide, muuseas ka haridusministeeriumi eelarwe. Selle eelarwe III peat. kooliosakond, § 28 on paigutatud toetussummad 16.450.000 marka, ilma et oleks näidatud, mis otstarbeks need summad tarwitatakse ja kuidas nad üksikutele otstarbetele ära jaotatakse. Samasugune lugu on teaduse- ja kunstiosakonna erikuludega ja toetussummadega. Nende summade otstarbe ei ole ju mitte kooliosakonda wõi teaduse- ja kunstiosakonda toetada, waid neil summadel on oma kindlad erilised sihid. Praegusest eelarwest ei saa mitte ülewaadet selle kohta, kuipalju meie riik kulutab, näituseks, teatrile toetamiseks, kui palju kunstikoolide, kui palju kirjanduse toetamiseks, kui palju wälismaal õppiwatele üliõpilastele abirahaks, kui palju teaduslise kirjanduse soetamiseks jne. Soome haridusministeeriumi eelarwes on näituseks rahwakoolile määrataw riigi toetussummad 10 paragrahwis ja rahwakooli heaks minewad erikulud 16 paragrahwis üksikasjaliselt nimetatud. Meie haridusministeeriumi eelarwest ei saa teie isegi seda kätte, kuipalju kulutab riik algkoolide, kuipalju keskkoolide, kuipalju kutsekoolide, kuipalju abikoolide, kuipalju õpetajate seminaaride peale. Oleks tungiwalt soowitaw, et tulewase eelarwe kokkuseadmisel krediidid oleksid ära jaotatud otstarbete järele.

Haridusministeeriumi eelarwes on ka summad wälismaale komandeerimiseks. Ei saa öelda, et need summad oleksid

alati otstarbekohaselt tarwitatud. Ei wõi olla midagi selle wastu, kui saadetakse wälismaale kooliolusid tundma õppima koolimehed, kellel awaram silmaring, kes wälismaalt korjatud teadmisi suudawad ja tahawad üldsuse heaks kasutada. Kuid on wälismaale saadetud isikuid, näituseks, „töökooliga“ tutwunema, kes ametlikul koosolekul täielikku arusaamatust töökooli kohta üles näidanud. Mõni teine jälle on ministeeriumi kulul wälismaa koolide aknaid ja uksi lugemas käinud. Ka peaks ministeerium kindlustuse saama, et abirahasaaja wäljamaalt saadud teadmised abiraha antud. Wälismaale komandeerimine ei tohi muutuda lõbureisiks. Mõni abirahasaaja on aga pärast wälismaalt tagasitulekut sellelt tööalalt, kus ta wiibis ja mille huwides abiraha antud, warsti lahkunud ja ei ole kuulda, et ta oma walgustustööd üldistes huwides mujal teinud oleks.

Sarnane kaswatusteadliste tööde eest auhindade jagamise wiis, nagu ministeerium läinud aastal tarwitanud, ei ole otstarbekohane: ühel juhtumisel on olnud auhindade määrajaks Tallinna põllumeesetseltsi näitustoimkond, kellele ministeerium on annud osa rahast, mis talle eelarwes määratud auhindadeks kaswatusteadliste tööde eest. (J. Piiskar (is.): Põrsakaswatuse eest!) Teisel juhtumisel on auhinna üle sisuliseks otsustajaks olnud ainult üks, kuigi kompetentne isik — professor Põld. Oleks soowitaw, et ministeerium seda wäga väikest summat, mis talle kaswatusteadliste tööde eest auhindade andmiseks määratud, mitte põllumeeste seltsidega jagama ei hakkaks, waid kokku seaks kompetentse jury, kelle hooleks riigi auhindade jagamist usaldada wõiks.

Õpetajate ametisse registreerimisel ja ametist wabastamisel on mõned maakonna kooliwalitsused seaduswastaselt talitanud. Haridusministeerium ei ole neid wastutusele wõtnud ja õigetesse rööbastesse juhtinud, waid isegi põhjust annud kooliwalitsusele sarnast joont wõtta. Haridusministeerium on arwamisel olnud, et õpetajaid registreeriwail asutustel, kooliwalitsustel, ei ole mitte ainult õigus õpetaja ametisse seadmisel seadusliku korra järele walwata, et walitawal oleks nõuetaw haridusline tsensus, et walimine sündinud õiges korras

jne., — waid et neil ka õigus on walitawa üle sisuliselt otsustada, millega registreeriwad asutused saaksid oma kätte waliwate asutuste õigused. Sarnane kord on aga lubamata, pealegi et seda on tarwitatud poliitilise wõitluse abinõuna.

Haridusministeeriumis näib maad wõtnud olewat arwamine, et enne kui õpetaja ametisse pääseb, peawad tema neerud poliitiliselt läbi katsutud olema. Nii on ülikoolile, seminaaridele ja teistele õpetajaid ettewalmistawaile asutustele ringkirjad laiali saadetud, mis Kasso aegseid ringkirju meelde tuletawad ja kus seda neerude läbikatsumist hoolsalt toimetada kästakse. Kuna sellest asjast alles hiljuti pikemalt on kõneldud arupärimise puhul, siis ei peata ma selle juures pikemalt. Et haridusministeerium wäga aktiivselt tegew on õpetaja poliitilise meelsuse uurimise alal, näitab muuseumis ka Tallinna õpetajate seminaari õpetaja, kunstnik Jansen'i päewapealt ametist kõrwaldamine. Ametlikult ettetoodud põhjused polnud kuigi kaaluwad. Haridusminister aga arwas, et Jansen kommunistlike kalduwustega olewat ja sellest jätkus lahtilaskmiseks. Iseäranis wõõrastaw selle lahtilaskmise juures oli see, et ei antud süüdistawale wõimalust ennast kaitsta, ei kuulatud ka koolijuhataja ega pedagoogika nõukogu arwamist. Et ka sellest asjast arupärimisel hiljuti on kõneldud, siis ei ole tarwidust selle asja juures pikemalt peatuda.

Õpetaja kõlbline tasapind ei näi haridusministeeriumi mitte niiwõrd huwitawat, kui õpetaja poliitiline meelsus, vähemalt mõnel juhtumisel mitte. „Waba Maa“ s. a. 59 numbrist leiame teate, et Tartu-Wõru rahukogu on kellegi Jaan Reak'i selle eest õiguste kaotamisega 2½ aastaks wangi mõistnud, et ta waletunnistusega ülikooli wabakuulajaks astunud. Sellest näeme, missuguse waljusega seadusdokumendi wõltsijaid karistab. Ajalehtedest oleme aga ka lugenud ühe teise waledokumendi loo üle. Karula algkooli juhataja, pastor Lattik'u öde, on andnud oma õpilasele tunnistuse, et see Karula keskkooli teatawa klassi on lõpetanud, millise tunnistusega see õpilane sõjakooli pääsis. (J. Kana (tõer.): Karulas ei ole ju keskkooli!) Jah, Karulas ei ole keskkooli. Waletunnistuse andmine tuli awalikuks. Asi jõudis otsaga haridusministeeriumi. Arwate wist, et asi

prokurööri kätte anti, wõi vähemalt waletunnistuse andja juhataja ametist tagandati? (J. Piiskar (is.): Ei arwa, nii naitwid meie ei ole!) Midagi sarnast. Lepiti ainult noomitusega ja walepitsatite konfiskeerimisega. Nii siis, Tartu ülikooli õpilane, kes edasi õppida tahtis, pidi 2½ aastaks wangi minema... (J. Wain (sd.): Üks waimline patakahetsus!) ...ja õigused kaotama. Karula koolijuhataja, kes waledokumendi septses, püsib aga juhtiwal kohal edasi. Nagu kuulda, olnud mitmed ministeeriumi nõukogu liikmed ministri sarnase otsuse wastu.

Nii siis haridusministeeriumi tegewuse kohta wõiks tähendada, et tema, samuti ka meie parempoolsed, on just hoolega selle kallal ametis olnud, et õpilaste hulgast just pahempoolsust otsida. Hulk kitsendawaid ringkirju on selles sihis välja antud. Mõnes neist tehakse õpetajale sunduslikuks õpilaste organisatsioonidest osawõtmine ja järelwalwe ka wõõraste koolide õpilaste üle, teistes sulutakse õpilaste organisatsioonide tegewus liig kitsastesse raamidesse — eriti soowimata näib ministeeriumile nende kirjanodusline tegewus olewat, — kolmandaks tehakse kitsendusi õpetajate ametisse saamisenes, neljandaks keelatakse naistele keskkoolides õppimine ära ja ääremärkusena wõiks tähendada, et selle ringkirja autoriteeti aitab üks ajaleht oma karrikatuuridega süwendada, wiierendaks antakse kaudselt märkusi õpetajate liidule jne.

Wõitluses pahempoolsusega on haridusministeerium palju oma jõudu ära kulutanud, nii et loowa töö alal haridusministeeriumil peaaegu midagi suurt ette tuua ei ole. Riigikogule esitatud seaduseelnõudest oleks nimetada ainult keskkoolide ja seminaaride seadust, kuid mõlemad eelnõud olid juba enne olemas; haridusministeerium on neile ainult oma poliitika lõhna juurde lisanud. Samuti olid ka algkoolide õpekawad, mis praeguse ministeeriumi ajal küll trükitud, juba enne walmis. Ei wõi see ka teisiti ollagi. Kui ministeeriumil nii palju aega läheb tülitsemiseks, wärwimütside ning muude sarnaste asjade korraldamiseks, pahempoolsuse otsimiseks jne., siis ei ole tal wõimalik loowat tööd teha, pealegi, kui ta on algusest peale olnud sõjajalal õpetajaskonna enamusega, kes oma seis-

kohta haridusministri kohta järgmiselt on deklareerinud: „Õpetajate liit ei saa omaks tunnistada ega toetada hariduspoliitikat, mis uue ministri nimetamisega mõjule pääseb.“

Lõpu kokkuwõttes wõiksime haridusministeeriumi kohta järgmist öelda: 1) Haridusministeeriumi eelarwe ei ole oma kogusumma poolest mitte wäga wäike, kuigi ta oleks wõinud suurem olla, kui mujal rohkem oleks kokku hoitud; 2) eelarwe ei ole aga oma kokkuseade poolest mitte küllalt demokraatline, kuna eelarwe suuremad summad tarwitatakse eestkäät jõukama kihi huwides; rahwakooli ja wäljaspool kooli hariduse peale kulutatakse riigi poolt wäga wähe. Need kulud on meie eelarwes, näituseks, enam kui kaks korda vähemad kui Soomes. Kui selle wastu weel waielda wõib, et meie peaksime oma haridusministeeriumi eelarwe kogusumma poolest Soomele lähemema, siis on raske selle wastu waielda, et meie haridusministeeriumi eelarwe summad peaksid demokraatlisemalt jaotatud olema. Sellepoolest wõiksime ometi vähemalt konserwatiwsele Soomelegi lähemale katsuda jõuda. 3) Ei saa rahul olla selle koolipoliitikaga, mis mõjule on pääsenud praeguse ministri ajal, kus ministeerium ei ole asunud mitte niiwõrd loowale, ülesehitawale tööle Eesti kooli uuenduse alal, kuiwõrd politseilise korra alalhoidmisele surweabinõudega, asudes sõjajalale Eesti õpetajaskonnaga ja õpilastega.

Lõpuks tahaksin ette panna Riigikogule wastuwõtmiseks järgmise soowiawalduse: (J. Piiskar (is.): Hingarahus!) „Riigikogu awaldab soowi, et walitsus lähemal ajal wälja töötaks ja Riigikogule esitaks loowate kunstnikkude ja kirjanikkude riiklise toetuse seaduseelnõu kui ka 1923 a. eelarwesse sisse kannaks summad selle seaduse teostamiseks.“ Peale selle panen ette haridusministeeriumi korraliste kulude eelarwe peat. III C. § 28 „Erakoolide toetusraha“ juurde lisada Saaremaa kurtummade kooli heaks täiendawalt 113.000 marka. Lugu oli nimelt see, et kui Saaremaa kurtummade kooli eelarwet arutati, siis ministeeriumil niisugune arwamine oli, et osa selle kooli kuludest tuleks maakonna kooliwalitsuse poolt. See kool oli küsinud 363.000 marka toetust. Kuid pärastpoole on Saare maakonnawalitsus

peaaegu likwideeritud, igatahes ei suuda ta seda kooli ülewal pidada, mis rahuldaks Saaremaa tarwidust. See asutus on aga Saaremaal väga tarwilik, kuna raske, ehk sootu wõimatu on temal saata oma õpilasi Wändra kurttumade kooli. Oleks väga soowitaw, et see asutus oma funktsioneerimist ei lõpetaks. Tuleb ka arwesse wõtta seda asjaolu, et Saaremaa teistega wõrreldes koolialal teistest nii taga on ja et Saaremaa keskkoolide peale väga wähe on kulutatud. Nii et

küll õigust oleks siin selle kooli kulusummasid suurendada.

(Hüüe: Koosolek lõpetada!)

5. Teadaanne järgmise koosoleku aja ja päewakorra kohta.

Juhataja **K. Wirma**: Wanematekogu otsust juhtnööriks wõttes lõpetan koosoleku. Järg-

mine koosolek on homme kell 10 homm. Päewakorras oleks haridusministeeriumi eelarwe jätkamine.

Koosolek lõpeb kell 10.10 m. õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **A. Kerem**.

Abisekretäär **J. Bergman**.